

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Tosi-tv-ohjelman etiikka sisällöntuottajan näkökulmasta

Lumi Nivaro

Opinnäytetyö
Joulukuu 2018
Medianomi
Käsikirjoittaminen

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Medianomikoulutus
Käsikirjoittaminen

NIVARO LUMI:

Tosi-tv-ohjelman etiikka sisällöntuottajan näkökulmasta
Opinnäytetyö 37 sivua, joista liitteitä 1 sivua
Joulukuu 2018

Opinnäytetyö käsittelee tosi-tv-ohjelmien eettisyyttä. Opinnäytetyön tarkoitus on aluksi määrittellä, mitä etiikka tarkoittaa, sitten tarkastella reality-televisio-ohjelmia yleisesti, ja lopuksi pohtia asiantuntijahaastatteluiden kautta, miten eettisyys realityssä ilmenee. Opinnäytetyön tavoitteena on saada mahdolliset tulevaisuuden tosi-tv-tekijät sekä jo alalla toimivat ammattilaiset kyseenalaistamaan televisiossa pyörivien ohjelmien sisältöjä, ja haastaa heitä pohtimaan, missä menee viihteen ja vastuullisuuden raja. Päättämuskysymys kuuluu, ”Tarvitaanko tosi-tv:n tekemiseen eettisiä ohjeistuksia?”. Tutkimusongelmaan pyritään vastaamaan asiantuntijahaastatteluiden ja media- sekä filosofian alan kirjallisuutta käyttämällä.

Tulokset tosi-tv:tä varten tehtävien eettisten ohjeiden tarpeellisuudesta ovat ristiriitaiset. Asiantuntijahaastatteluista ilmenee, että osa kannattaa eettisten ohjeiden laatimista ja osa taas ei. Suurin osa haastateltavista kokee, että Suomessa toimitaan jo eettisesti muun muassa kunnioittamalla osallistujia ja olemalla rehellinen ohjelman luonteesta osallistujille ja katsojille. Psykologeja suotaisiin hyödynnettävän ohjelmien teossa enemmän. Suurimpana ongelmana pidetään ohjeiden toteutumisen valvomista.

Työssä tuodaan esille erilaisia etiikan teorioita sekä tosi-tv:n tekemiseen liittyviä eettisiä ongelmatilanteita, ja näitä peilataan toisiinsa. Lopputulos on pohtiva analyysi eettisyyden ilmenemisestä tosi-tv-ohjelmissa. Näkökulma on sisältölähtöinen asiantuntijojen koostuessa pääosin tosi-tv-käsikirjoittajista. Opinnäytetyö ei tarjoa valmiita vastauksia, vaan pyrkii herättämään lukijan itse miettimään omasta mielestään sopivia ratkaisumalleja.

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Degree Programme in Media, Film and Television
Screenwriting

NIVARO LUMI:

The Ethics of Reality Television from the Content Creators' Point of View
Bachelor's thesis 37 pages, appendices 1 pages
December 2018

The subject of this thesis is the ethics of reality television. The purpose of this thesis was to first define what ethics mean, then to examine reality television shows in general, and finally to speculate through the interviews of some of the field's experts how ethics are manifested in Finnish reality television shows. This thesis aims to generate interest amongst future reality television professionals and current professionals to question the contents of the shows broadcasted on television, and to challenge them to ask where the boundary between entertainment and responsibility is. The fundamental research question is "are ethical guidelines needed in reality television productions?". The answer was sought through expert interviews as well as literature on media and philosophy.

The results on the necessity of ethical guidelines in reality television productions are contradictory. It appears that some of the experts are in favour of the guidelines and some do not think they are necessary. The most significant problem is perceived to be the supervision of the realisation of the guidelines.

This thesis brings forth different ethical theories and different ethically problematic situations in reality television productions and mirrors them. The result is a speculative analysis that does not provide readymade answers but instead inspires the reader to come up with their own conclusions.

Key words: reality television, ethics, media literacy

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	ETIIKKAN MÄÄRITTELYÄ	6
2.1	Moraalin ja etiikan ero	6
2.2	Etiikan teorioiden soveltaminen	7
2.3	Media-alan etiikkaa.....	8
2.3.1	Journalistin eettiset säännöt	8
2.3.2	Bloggaajan eettiset säännöt	10
2.3.3	Dokumentaristin eettiset säännöt	10
3	TOSI-TV:STÄ JA SEN LAJITYYPEISTÄ.....	12
3.1	Tosi-tv:n historiaa	12
3.2	Tosi-tv:n eri lajityypit	13
4	TOSI-TV:N EETTISYYDEN ARVIOINTI	14
4.1	Yleisesti tosi-tv:n etiikasta.....	14
4.2	Asiantuntijahaastattelut.....	14
4.2.1	Rehellisyys	15
4.2.2	Osallistujien käyttäytymisen rajoittaminen.....	18
4.2.3	Julkisuus	20
4.2.4	Psykologien hyödyntäminen	22
4.2.5	Ohjelmien hyvät vaikutukset.....	23
4.2.6	Katsojat	24
4.2.7	Lopullinen vastuu	25
4.3	Käsikirjoittajan rooli	26
4.4	Tarvitaanko eettisiä ohjeita?	29
5	POHDINTA.....	33
	LÄHTEET.....	34
	LIITTEET	37
	Liite 1. Haastattelukysymykset	37

1 JOHDANTO

Reality-ohjelmat, eli tosi-tv määritellään käsikirjoittamattomaksi televisio-ohjelmaksi, jossa esiintyjät eivät ole näyttelijöitä, vaan tavallisia ihmisiä draamallisissa ”oikean elämän” tilanteissa (Nikkinen & Vacklin 2012, 304). Tämän opinnäytetyön tarkoitus on aluksi määritellä, mitä etiikka tarkoittaa, sitten tarkastella reality-televisio-ohjelmia yleisesti, ja lopuksi pohtia asiantuntijahaastatteluiden kautta, miten eettisyys realityssä ilmenee.

Olen rajannut aiheen tutkimuskysymykseen ”tarvitaanko tosi-tv:n tekemiseen eettisiä ohjeita”, ja tarkastelen sitä reality-ohjelmien sisällöistä vastaavien ammattilaisten näkökulmasta. Olen haastatellut työhön kuutta käsikirjoittajaa, joilla osalla on ohjauskokemusta, sekä yhtä tuottajaa. Valitsin haastateltavien enemmistöön käsikirjoittajia johtuen omista käsikirjoittamiseen suuntautuneista opinnoistani, sekä siitä syystä, että heidän työkuvasa reality-tuotannoissa keskittyy ohjelmien sisältöihin. Pysin työssäni selvittämään, onko suomalaisella tosi-tv-kentällä tarvetta eettisille ohjeille, jotka ohjaisivat ja kannustaisivat tekemään ohjelmia eettisesti kestäväällä tavalla.

En käsittele katsojien ja ohjelmien osallistujien kokemuksia muuta kuin ammattilaisten pohdintojen kautta, enkä ota kantaa siihen, mikä ohjelma on tai ei ole eettisesti tehty. En myöskään käsittele televisiokanavien suhtautumista reality-tv:n eettisyyteen. Syy, joka muun muassa johti tämän aiheen ja näkökulman valintaan, oli realityn katsomisesta itselleni aiheutunut huonoa omatuntoa ja nautintoa sekoittava tunne. Se aiheutui siitä, että koin viihtyvänä äärimmäisen hyvin reality-ohjelmia katsellessani, mutta mietin usein, kuinka tekaistuja tilanteet olivat, tai oltiin osallistujat huijattu tai pakotettu tilanteisiin. Huonoa omatuntoa aiheutti myös ohjelmien sisällöt - onko oikein käsitellä moraalista dilemmaa aiheuttavia teemoja viihteen kautta, ja miten?

Tietoperustan työlleni perustuu tekemiäni tosi-tv-kentällä toimivien ammattilaisten haastattelujen, sekä reality-tv:n etiikkaa tutkivan kirjan *The Ethics of Reality TV: A philosophical examination* (Bunton ja Wyatt 2012) varaan. Olen käyttänyt myös muita kirjoja ja useita internetartikkeleita lähteinäni. Opinnäytetyöni tavoitteena on saada mahdolliset tulevaisuuden tosi-tv-tekijät sekä jo alalla toimivat ammattilaiset pohtimaan realityä eettisesti näkökulmasta. Tavoite on kannustaa kyseenalaistamaan televisiossa pyörivien ohjelmien sisältöjä, ja haastaa pohtimaan, missä menee viihteen ja vastuullisuuden raja.

2 ETIIKKAN MÄÄRITTELYÄ

2.1 Moraalin ja etiikan ero

Etiikan ja moraalin käsitteet saatetaan helposti sekoittaa keskenään arjen puheessa. Etiikka on tiede, joka tutkii hyvää ja paha, oikeaa ja väärää, sekä moraalialia. (Opetushallitus: Etälukio n.d.) Jorma Mäntylä selittää kirjassa *Journalistin etiikka* (2008, 49), että sana etiikka tulee kreikan kielisestä sanasta *ethos*, joka tarkoittaa lähtökohtaa, kotipesää. Mäntylä jatkaa, että *ethos*-sanasta on johdettu kreikan kielen sana *etikos*, jolla tarkoitetaan oppia periaatteista, joiden tulisi ohjata ihmisten käyttäytymistä. Etiikka tarkastelee asioita moraalista näkökulmasta, ja siinä pohditaan, mikä on oikein ja mikä väärin, mikä on hyvää ja mikä paha. (Mäntylä 2008, 49.)

Moraali puolestaan tarkoittaa yksilön käytännön elämän tilanteissa tekemiä valintoja, sekä ihmisten käsityksiä hyvästä ja pahasta (Opetushallitus: Etälukio n.d). Moraali on peräisin latinan kielen sanasta *mores*, joka tarkoittaa tapoja ja tottumuksia. Koska etiikka tutkii moraalialia, voi moraalin määrittellä käyttäytymiseen liittyväksi empiriseksi ilmiöksi, jota pystyy havainnoimaan. (Mäntylä 2008, 49.)

Eettisiä kysymyksiä tutkitaan etiikassa erilaisten teorioiden kautta, joista esittelen tässä muutaman. Seurausetiikka, eli teleologinen etiikka, tarkastelee asioita tekojen seurausten kautta, erityisesti niin, että hyvänä tekona pidetään hyvyttä aiheuttavaa toimintaa (Rydenfelt 2014; Mäntylä 2008, 50). Henrik Rydenfeltin mukaan seurausetiikasta on myös hajautunut eri muotoja, kuten utilitarismi ja hedonismi, joita erottaa niiden erilaiset käsitykset hyvästä, ja teon ja seurauksen välisestä suhteesta (2014.) ”Utilitarismin perusajatuksen mukaan eettisesti oikein on sellainen teko, joka tuottaa mahdollisimman paljon nautintoa suhteessa sen tuottamaan kärsimykseen kaikille yhteenlaskettuna” (Rydenfelt 2014). Utilitaristien näkemystä on pidetty ongelmallisena, sillä tekojen seurauksia on mahdotonta tietää etukäteen. Hedonismi puolestaan keskittyy enemmän nautintoon, joka syntyy itse teosta, eikä yhtä paljon teon synnyttämiin seurauksiin tai niitten tuottamaan nautintoon. (Rydenfelt 2014.)

Velvollisuusetiikka, eli deontologinen etiikka on seurausetiikan vastakohta; sen mukaan oikea ja hyvä teko noudattaa velvollisuuksia ja sääntöjä. Velvollisuusetiikka perustuu kristilliseen oppiin siitä, mitä saa ja mitä ei saa tehdä. (Peda.net n.d.; Rydenfelt 2014.)

Journalismissa velvollisuusetiikkaa noudattava tukeutuu vain faktoihin, eikä ole niin kiinnostunut tiedon julkistamisen seurauksista (Mäntylä 2008, 50.) Velvollisuusetiikan mukaan voidaan ajatella velvollisuuksien tulevan tiettyjen roolien ja toimien mukana, ja niitä tulisi noudattaa eettisen lopputuloksen aikaansaamiseksi (Rydenfelt 2014.)

Hyve-etiikka on klassisista etiikan suuntauksista vanhin: se on syntynyt antiikin filosofian aikaan erityisesti Platonin ja Aristoteleen ajatuksissa. Hyve-etiikka kysyy, mitä hyveitä moraalisesti toimivalla henkilöllä on; hyvëntahoisuus, rohkeus ja kohtuullisuus ovat esimerkiksi hyve-etiikan mukaisia hyviä piirteitä. (Peda.net n.d.; Rydenfelt 2014.) Aristoteleen mukaan ihmisen tulisi kehittää omia hyveitään sen sijaan, että keskittyisi tekemään vain yksittäisiä hyviä tekoja (Peda.net n.d.) Hyve-etiikan ongelma lienee se, että eri ihmisten mielestä eri ominaisuudet ja luonteenpiirteet ovat hyveellisiä, jolloin moraalisesti käyttäytyvän ihmisen määrittelyminen tukeutuu melko lailla jokaisen henkilökohtaisiin mielipiteisiin (Rydenfelt 2014).

2.2 Etiikan teorioiden soveltaminen

Miten etiikan eri teorioita voidaan hyödyntää käytännössä? Henrik Rydenfelt esittelee nettisivuilla Etiikka.fi (2014) tavan yhdistellä sekä keskenään että oikean elämän kanssa ristiriidassa olevia etiikan teorioita käytännön tilanteisiin. ”Viisivaiheisen menetelmän tarkoitus on helpottaa toisaalta toiminnan osapuolten, toisaalta velvollisuuksien ja eettisesti merkityksellisten seurausten tunnistamista”, Rydenfelt (2014) kirjoittaa. Etiikan teorioita on sovellettu muidenkin toimesta erityisesti 1900-luvun lopulta alkaen, jolloin kehittyikin soveltavan etiikan suuntaus. Käytännön eettisiä ongelmia ovat muun muassa abortti, eläinten oikeudet, eutanasia, asepalvelus ja kloonaus. Käytännön ongelmiin voidaan soveltaa aikaisemmin mainittuja etiikan teorioita kuten velvollisuusetiikkaa tai utilitarismia. (Peda.net n.d.)

Rydenfelt (2014) aloittaa teorioiden soveltamisen määrittelemällä ensin toiminnan ja toimijan. Tässä vaiheessa kysytään, mistä toiminnassa on kyse ja kuka on toimija. Seuraavaksi pohditaan muiden kuin toimijan mukanaoloa toiminnan vaikutuspiirissä. Kysytään, kenellä on toimintaa koskevia odotuksia, sekä kenelle toiminnasta on odotettavissa seurauksia. Tämän jälkeen Rydenfelt kehottaa siirtymään laajan yleisön asemaan pohtimaan, mitkä vaikutusryhmän odotukset ovat perusteltuja, mitkä ovat vaikutusryhmän oikeudet, ja mitkä velvollisuudet toimijoilla näin ollen on. ”Odotuksen perusteltuun asemaan viittaa

jo se, että odotuksen pettäminen johtaisi laajan yleisön mielestä eettiseen vääryyteen.” (Rydenfelt 2014.) Tämän jälkeen siirrytään miettimään toiminnan odotettavia seurauksia, sitä mitkä ovat eettisesti merkityksellisiä seurauksia, sekä sitä, millaisiin hyviin tai huonoihin seurauksiin toiminta voi johtaa. Lopuksi Rydenfelt neuvoo kysymään, miten velvollisuudet ja eettisesti merkitykselliset seuraukset suhteutuvat toisiinsa, ja mikä toimintatapa on vaihtoehtoista paras. Tässä täytyy tasapainotella ja punnita teon oikeuden puolesta tai sitä vastaan. (Rydenfelt 2014.) Tätä menetelmää voidaan hyödyntää pohdittaessa tilanteiden eettisyyttä, kuten esimerkiksi tosi-tv-ohjelmissa ilmenevissä tilanteissa.

2.3 Media-alan etiikkaa

Reality-ohjelmien puutteellisten eettisten ohjeiden tilalle voisi soveltaa muita media-alalle kehiteltyjä etiikan suosituksia ja ohjeita. Media-alalla toimittajien, bloggaajien ja dokumenttielokuvien tekijöitten toiminnan eettisyyttä on jo tutkittu ja pyritty määrittelemään, ja siksi seuraavissa alaluvuissa tutustun näihin tarkemmin. Mitään selkeitä, virallisia ja yhtenäisiä eettisiä sääntöjä ei löydy muilta kuin journalisteilta, bloggaajien ja dokumentaristien kohdalla kyse on enemmän aiheen tutkimuksesta ja epävirallisten ohjeistusten hahmottelemisesta ja pohdinnasta. Silti bloggaajien ja erityisesti dokumenttielokuvien eettisyydestä löytyy enemmän materiaalia kuin tosi-tv:n eettisyydestä.

2.3.1 Journalistin eettiset säännöt

Mäntylä selittää Journalistin etiikka -kirjassa, että eettiset säännöt tulevat tarpeeseen muun muassa silloin, kun journalistisesti huono ja moitittava lehtijuttu tai televisio-ohjelma ei täytä rikoksen tunnusmerkkejä, mutta esittää sellaista materiaalia, joka julkaisutuna saattaisi aiheuttaa haittaa sen näkeville ihmisille. Tällaisessa tapauksessa kolmikan taan perustuva sopimuksenvarainen elin Julkisen sanan neuvosto voi puuttua tiedotusvälineiden ja toimittajien julkaisuihin, ja antaa lausuntoja niiden tavasta soveltaa journalistin ohjeita. (Mäntylä 2008, 10-13.)

Julkisen sanan neuvosto on tiedotusvälineiden kustantajien ja toimittajien perustama elin, joka tulkitsee hyvää journalistista tapaa, puolustaa sanan- ja julkaisemisen vapautta ja käsittelee toimittajien menettelyä tietojen hankinnassa. JSN ei ole Suomen lain virallinen toimitsija tai tuomioistuin eikä käytä julkista valtaa, mutta sen päätöksiä seurataan tarkoin. Muissa maissa toimii myös JSN:oa muistuttavia lehdistöneuvostoja. Kuka tahansa,

joka havaitsee lehdistössä, televisiossa, radiossa tai tiedotusvälineen Internet-sivuilla hyvää journalistista tapaa loukkaavaa materiaalia voi tehdä maksuttoman kantelun JSN:lle. Jos neuvosto katsoo tiedotusvälineen rikkoneen hyvää journalistista tapaa, sille annetaan huomautus, joka on julkaistava lyhyessä määräajassa. Jos huomautuksen saanut tiedotusväline ei julkaise huomautusta, annetaan se julkisuuteen. Suomessa suurin osa tiedotusvälineistä on allekirjoittanut JSN:n perussopimuksen, jolloin JSN voi suoraan käsitellä niihin kohdistuvia kanteluita. (Jsn.fi n.d.). Näitten tietojen perustella voi päätellä, että huomautuksen saaminen voi vahingoittaa tiedotusvälineen uskottavuutta ja imagoa, mikä puolestaan voi pahimmillaan johtaa taloudelliseen vahinkoon.

Journalistin etiikka -kirjassa avataan tarkemmin journalistien eettisten ohjeiden sisältöä. Yksi on journalistien esittämien tietojen totuudenmukaisuus. Tämä on tärkeää sen vuoksi, että kansalaisilla on oikeus saada oikeita tietoja voidakseen muodostaa mahdollisimman totuudenmukaisen kuvan maailmasta. (Mäntylä 2008, 64.) Toinen ohje on tietojen hankkimista koskeva ohjeistus, johon sisältyy muun muassa haastateltavan oikeus käydä hänestä tehty artikkeli läpi ennen sen julkaisemista, kuuntelun tai nauhoittamisen tekeminen tiettäväksi sen kohteelle, tietojen hankkiminen ilman siitä maksamista (eli ei lahjontaa), ja oikealla henkilöllisyydellä esiintyminen. Kaikkia edellä mainittuja toimenpiteitä voi joissakin tapauksissa rikkoa yleisen yhteiskunnallisen hyödyn vuoksi, joita Mäntylä kirjassaan luettelee tarkemmin. (2008, 91-96.) Kolmas eettinen sääntö on ilmaistu myös laissa, eli velvollisuus julkaista oikaisu tai vastine, mikäli aikaisemmin ilmestynyt asiiasältö on ollut virheellistä tai loukkaavaa (Mäntylä 2008, 119-120). Neljäs ohje koskee journalistisesti perusteltujen toimituksen sisällä tehtyjen päätösten tekemistä, eli käytännössä sitä, ettei tiedotusvälineet sisällytä artikkeleihinsa piilomainontaa (2008, 127). Viimeinen ohjeistus koskee yksilön suojaa, jossa suojatuinta väkeä ovat tavalliset kansalaiset ja suppeimmin suojattuja politiikan, hallinnon ja elinkeinoelämän vallankäyttäjät. Julkisuuden henkilöitten suoja on näiden kahden ryhmän välillä. Arkaluontoista materiaalia saa julkaista vain asianomaisen luvalla tai jos se on yhteiskunnallisesti merkittävää.

Journalistien eettiset ohjeet voivat tapauskohtaisesti olla tulkinnanvaraisia, ja muuttuvassa maailmassa nekin saattavat olla muutoksille alttiita.

2.3.2 Bloggaajan eettiset säännöt

Bloggaajia ei mielletä journalisteiksi, joten jopa ammatikseen blogeja kirjoittavaa ei sido journalistin ohjeet (Tissari 2015.) Tosin moni aikakauslehti työllistää bloggaajia verkkosivuillaan ja lehdistään, jolloin tekstit saattavat joutua myös Julkisen sanan neuvoston arvioinnin kohteiksi (JSN: Päätökset, 17.2.2016; Kääriäinen 2014, 10.) Bloggaajilla on nykyään paljonkin vaikutusvaltaa. Tilastokeskuksen mukaan yli puolet 16-44-vuotaista on lukenut blogeja, ja bloggaajista on tullut sosiaalisen median vaikuttajahahmoja kymmenien tuhansien lukijoidensa avulla (Kääriäinen 2014, 2; Suomen virallinen tilasto: Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö 2017, liitetaulukko 22.)

Mitään virallisia bloggarin sääntöjä ei kuitenkaan ole, vaikka aiheesta tehdyt tutkimukset kartoittavatkin jonkin verran blogikirjoittamiseen liittyviä yleisiä toimintatapoja (Kääriäinen 2014, 66; Tissari 2015.) Tissarin ja Kääriäisen tutkimukset nostivat esille suomalaisen muotibloggaajien mielipiteitä hyvästä bloggaamisesta, johon kuului muun muassa lain noudattaminen, yksityisyyden suojaaminen ja kunnioittaminen, hyvän maun kunnioittaminen, solidaarisuus ja omien arvojen tunteminen (Kääriäinen 2014, 71; Tissari 2015.) Yksi selkein eettinen huomio oli mainonnan tunnistettavuus ja piilomainonnan välttäminen (Kilpailu- ja kuluttavivirasto: Mainonnan tunnistettavuus blogeissa 2013; Kääriäinen 2014, 49.)

Kirjoittavien bloggarien lisäksi löytyy myös videosisältöjä julkaisevia ”vloggaajia”, joiden eettiset ohjeistukset lienevät samat kuin bloggaajienkin.

2.3.3 Dokumentaristin eettiset säännöt

Journalistin ohjeiden ja bloggaajien yleismaallisten ohjeiden lisäksi reality-ohjelmien etiikkaa voi tarkastella myös dokumenttielokuvien eettisten suositusten näkökulmasta. Nykyään eettinen pohdinta on mukana suuressa osassa dokumenttielokuvatutkimusta ja -kirjallisuutta, kun ennen 1970-luvun puoliväliä aihe ei ollut laajassa käsittelyssä. Elokuva-alan teoreetikko Bill Nicholisin mielestä dokumenttielokuvien moraalinen kysymys on: mitä teemme ihmisille, kun teemme dokumenttielokuvia? (Korhonen 2013, 17-16.) Korhonen kirjoittaa, että dokumenttielokuva paljastaa tekijän moraalin (2013, 27), ja tukeutuu Jay Rubyn muotoilemiin moraalisiin velvoitteisiin:

1. Tekijän oma moraalinen sitoumus omalle intentiolleen tekemisen hetkessä, uskollisuus omalle itselleen taiteilijana.
2. Tekijän velvollisuus ammattikunnan standardeja sekä tekemisen mahdollistavia rahoittajia kohtaan.
3. Tekijän moraalinen velvollisuus päähenkilöitään ja kohteitaan kohtaan.
4. Tekijän moraalinen velvollisuus potentiaaliselle yleisölle. (Korhonen 2013, 18.)

Dokumenttielokuvan kenties arveluttavin eettinen ongelma on kuvattavien yksityisyyden raja. Korhonen mainitsee kirjassaan *Hyvän reunalla: dokumenttielokuva ja välittämisen etiikka* kaksi dokumenttielokuvaohjaajaa, Krzysztof Kieslowski ja Sergei Dvortsevoi, jotka ovat siirtyneet fiktioelokuvien pariin juuri dokumenttielokuvan häilyvien yksityisyydsrajojen vuoksi. Dvortsevoi kertoo: ”- - en halua enää tunkeutua ihmisten yksityiselämään, kuvata heidän intiimeimpiä hetkiään. Ihmiset kyllä suostuvat siihen, mutta eivät ymmärrä, että ohjaaja - - tekee taidettaan heidän lihastaan ja verestään.” (Korhonen 2013, 25-26.)

Korhonen pohtii kirjassaan myös rekonstruktion, eli kohtausten ja tilanteiden uudelleenrakentamisen sekä asioita yhdistävien leikkaustapojen ongelmallisuutta. Dokumenttielokuvat eivät ole yleensä täysin sattumanvaraisia tilanteita kuvaavia, vaan niissä saatetaan esimerkiksi viivyttää henkilöitä, pyytää heitä toistamaan sama asia uudelleen, esittämään tilanne, joka on joskus tapahtunut, tai tilanne joka on tyypillinen henkilöitten elämässä. Joskus tilanteissa jopa näytellään. (Korhonen 2013, 123, 127.) Korhonen kuitenkin toteaa, ettei rekonstruktion aste määrittele dokumenttielokuvan eettisyyttä; ”Rekonstruktio on yksi kerronnallinen keino ja sen käyttö voi johtaa painokkaampiin moraalisiin kannanottoihin kuin vain autenttisuudessa pitäytyminen.” (Korhonen 2013, 142.)

Toisin kuin tosi-tv:tä, on journalismia, bloggaamista ja dokumenttielokuvia tutkittu myös eettisestä näkökulmasta. Tosi-tv-ohjelmissa voi nähdä yhdistyvän journalismin aitous ja joissain tapauksissa tiedon välittäminen (esimerkiksi kokkausohjelmissa), bloggaamisen vaikutusvalta, ja dokumenttielokuvien kerrontatavat, kuten ihmisten yksityisten tilanteiden tallennus ja esittäminen, draamaa vahvistavat leikkaustavat ja rekonstruktio. Näin ollen edellä mainituista media-alan imaisumuodoista tehtyjä eettisiä tutkimuksia ja havaintoja voi peilata myös tosi-tv:n eettisyyden tutkimiseen.

3 TOSI-TV:STÄ JA SEN LAJITYYPEISTÄ

3.1 Tosi-tv:n historiaa

Reality-televisio-ohjelmat, eli toisin sanoen tosi-tv määritellään käsikirjoittamattomaksi ohjelmaksi, jossa esiintyjät eivät ole näyttelijöitä, vaan tavallisia ihmisiä draamallisissa ”oikean elämän” tilanteissa. Tosi-tv:n voi nähdä pohjautuvan muutamiin eri dokumenttielokuvien keinoja käyttäneeseen elokuvasuuntaukseen: 1930-luvulla syntyneeseen Documentary Film Movement -nimiseen ryhmittymään, jonka tavoitteena oli valistaa ihmisiä demokraattisen yhteiskunnan toiminnoista; ranskalaiseen cinéma véritéhen, jossa seurattiin ja kontrolloitiin tavallisia ihmisiä eri tilanteissa, joihin he päätyivät, niin että tekijäkin saattoivat osallistua tapahtumiin; sekä amerikkalaiseen Direct Cinemaan, jossa pyrittiin tekemään astetta draamallisempaa cinéma véritéä tuottamalla tarinaa sekä ohjaamalla tavallisia ihmisiä oikean elämän tilanteissa. Erilaisia tosi-tv:n tyyliä ohjelmia on tehty lähestulkoon kautta koko television historian. Käsivarakameraa, valvontakamerakuvaa, kertojaääntä ja kohtausten rekonstruointia on käytetty jo ensimmäisissä tosi-tv:ksi määritellyissä ohjelmissa, kuten 1989 alkaneessa poliisiohjelmassa *Lain nimessä* sekä 1992 alkaneessa MTV:n toisilleen tuntemattomien ihmisten yhteiseloa seuranneessa *The Real Worldissa*. (Nikkinen & Vacklin 2012, 304-305.)

Tosi-tv-ohjelmissa yhdistyy dokumentaarinen perinne, kilpailut ja fiktiotarinoista tutut rakenteet ja kerrontatavat. Tilanteet on leikatessa järjestetty niin, että jännitys kasvaa alun ja keskikohdan kohtausten ja näytösten kautta kohti loppuhuipeutumaa. Jännitys syntyy muun muassa siitä, että reality-ohjelmien osallistujat joutuvat tekemään tehtäviä, jotka ovat heille mahdollisimman vaikeita. Myös suuret tunteet luovat jännitystä ja mielenkiintoa ohjelmaan. Itkua, huutoa, riitelyä ja sarjassa aiemmin tapahtuneiden tilanteiden pohdimista käydään läpi jaksosta toiseen. (Nikkinen & Vacklin 2012, 309-310.)

Realityllä on tarina siinä missä fiktiivisilläkin ohjelmilla. Jatkuvuus, eli henkilöiden persoonien ja käyttäytymisen, juonen, paikkojen sekä tapahtumien johdonmukaisuus on tärkeintä tarinan uskottavuuden ja mukaansatempaavuuden kannalta. Selkeät henkilöt, tarinankaaret, käännekohdat ja tyydyttävät ratkaisut tekevät tarinasta miellyttävän seurata ja koukuttavan. (DeVold 2011, 9-10.) Realityllä siis on yleensä jonkinlainen käsikirjoitus, mutta se voi myös täysin puuttua, tai sitä voidaan muokata ohjelmantekoprosessin missä tahansa vaiheessa. Yhteen jaksoon tiivistetään yleensä päivän, viikon tai jopa kuukauden

tapahtumat, jotta tilanteita ja käänteitä olisi tarpeeksi kiinnostavan ohjelman aikaansaamiseksi. (Nikkinen & Vacklin 2012, 310.) Nikkisen ja Vacklinin mukaan reality-käsikirjoittajan työ voi alkaa konseptin suunnittelusta, pitsauksesta tai yhden sivun ehdotelmasta (2012, 310). Tärkeintä on kuitenkin idean hiominen oikeasti toteuttamiskelpoiseksi ja selkeäksi konseptiksi (DeVolld 2011, 122).

3.2 Tosi-tv:n eri lajityypit

Reality-televisiotuottaja Troy DeVolldin mukaan realityn eri lajityyppien määrästä ja määrittelystä aiheutuva hämmennys johtuu ohjelmien ”hybridisaatiosta”, eli eri elementtien sekoittumisesta toisiinsa. Tällä tarkoitetaan sitä, että esimerkiksi kokkausohjelmassa voi olla treffiohjelman piirteitä, kuten sarjassa *Sinkkuillallinen*, tai remonttiohjelma voi olla samalla myös kilpailu kuten *Remontilla rahoiksi* (2011, 26). DeVolld on eritellyt reality-genret laajimpiin mahdollisiin määritelmiin seuraavasti: dokumentaariset- tai seurantaohjelmat, reality-kilpailut, muodonmuutos- ja remonttiohjelmat, treffiohjelmat, piilokamera-, valvontakamera- ja amatöörisisältöohjelmat, yliluonnolliset ohjelmat, sekä matkailuohjelmat.

Dokumentaarinen ja seurantaohjelma eroavat siten, että dokumentaarisessa ohjelmassa on yhden jakson aikana selviävä tilanne ja juoni, johon ei palata enää seuraavassa jaksossa, kuten esimerkiksi MTV:n *Made*. Seurantaohjelmassa taas on jatkuva juoni läpi sarjan tuotantokauden esimerkiksi *The Real World*. (DeVolld 2011, 27.) Reality-kilpailuja ovat ohjelmat, kuten *American Idol* ja *Selviytyjät*, muodonmuutosohjelmia ovat esimerkiksi *Hurja muodonmuutos*, ja remonttiversio samasta formaatista *Hurja remontti*, treffiohjelmia *Unelmien poikamies* ja *Unelmien poikamiestyttö*. Piilokameraohjelmia ovat esimerkiksi *Piilokamera* ja *Punk'd*, kun taas valvontakameraa ja amatöörisisältöä yhdistävät *Hauskat kotivideot*. Yliluonnollisia aiheita käsitteleviä reality-ohjelmia ovat esimerkiksi *Ghost Hunters* ja MTV:n *Fear*. Matkailuohjelmissa nimensä mukaisesti matkustetaan ympäri maailmaa ja tutustutaan eksoottisiin kohteisiin. (DeVolld 2011, 28-31.) DeVolld selittää, että jokaiseen päägenremääritelmästä voi lisätä ja sekoittaa toistensa elementtejä, tai esimerkiksi eri harrastuksia tai julkkiksia. (2011, 27.)

4 TOSI-TV:N EETTISYYDEN ARVIOINTI

4.1 Yleisesti tosi-tv:n etiikasta

Ovatko reality-ohjelmat eettisiä vai eivät? Miten reality-ohjelman etiikka määritellään? Entä miten voidaan päättää, mikä ohjelma on eettinen ja mikä ei?

Vaikka jossakin tosi-tv-ohjelmassa tai jollakin tosi-tv-ohjelman kaudella näytettäisiin eettisesti arveluttavaa materiaalia, esimerkiksi osallistujien rasistisia kommentteja, ei kaikkia tosi-tv-ohjelmia tai kyseisien ohjelman kausia voitaisi automaattisesti luokitella epäeettisiksi. Jokainen kausi ja jokainen osallistuja vaatii eettisen analyysin tekemistä. Mikä tahansa tosi-tv-ohjelma voi olla eettinen ja epäeettinen samaan aikaan, aivan kuten uutisjuttu tai saippuasarjan jakso. (Bunton & Wyatt 2012, 4.)

Tosi-tv:ssä todellisiksi esitetyt arvot ja tunteet, joita ohjelmiin osallistuvilla oikeilla ihmisillä vaikuttaa olevan, voi aiheuttaa sen, että katsojat samankaltaisissa tilanteissa saavat käyttäytymismalleja samanlaiseen käyttäytymiseen. Esimerkiksi *Selviytyjät* saattaa antaa vaikutelman siitä, että voittaminen hinnalla millä hyvänsä on eettisesti perusteltu tapa käyttäytyä elämässä. Tämä voi aiheuttaa eettisten arvojen romuttumisen siten, että ihmisiä rohkaistaan ajattelemaan eettisyyden tarkoittavan omien tavoitteiden toteuttamista mahdollisimman tehokkaalla tavalla. Eettisyydessä on kuitenkin kyse paitsi tapojen hyvydestä myös lopputulosten hyvydestä. (Bunton & Wyatt 2012, 139.)

Haastateltaville esitetyissä kysymyksissä pidin silmällä kahta reality-tv:n etiikkaan liittyvää tasoa: toinen on etiikka reality-ohjelmien kuvauksissa, eli esimerkiksi se, kohdellaanko osallistujia moraalisesti vastuullisella tavalla, ja toinen on reality-ohjelmien sisältöjen eettisyys (Bunton & Wyatt 2012, x).

4.2 Asiantuntijahaastattelut

Tässä luvussa pohditaan reality-tv:n eettisiä ongelmia ja vastauksia niihin asiantuntijahaastattelujen kautta. Haastateltavat ovat suomalaisia televisioalan ammattilaisia, joista kaikki ovat olleet tekemässä tosi-tv-ohjelmia käsikirjoittajan, ohjaajan tai tuottajan tehtävissä. He ovat työskennelleet alalla vuosia, minkä perusteella heitä voi pitää tämän aiheen asiantuntijoina. Haastateltavia oli yhteensä seitsemän, ja he valikoituivat sen perusteella,

mitä ohjelmia he olivat tehneet sekä kuinka paljon ja minkälaista kokemusta heillä oli alalta. Haastateltavien joukko on monipuolinen erilaisten tv-ohjelma- ja työtehtäväkokemusten vuoksi.

Valitsin haastattelun tiedonkeruumenetelmäksi sen vuoksi, että kirjallisia lähteitä kysymyksiini en löytänyt lähestulkoon yhtään. Tiesin myös aiempien haastattelukokemusteni vuoksi, että haastattelutilanteissa esiin nousee yleensä asioita, joita ei ole tajunnut kysyä, jolloin tiedonmäärä on kattavampi. Halusin myös päästä tapaamaan tosi-tv-alalla työskenteleviä ammattilaisia ja varmistaa, että sain mahdollisimman ajantasaista tietoa. Haastattelut toteutettiin pääasiassa kasvokkain tehtynä, mutta kaksi piti tehdä puhelimitse ja yksi sähköpostin välityksellä.

Haastattelukysymykset muotoutuivat ensimmäisessä luvussa esitettyjen etiikan teorioitten kautta, joita sovelsin realityssä itseäni mietittyttäviin kysymyksiin. Näitä ovat kysymykset, kuten kuinka tekaistuja tosi-tv-tilanteet ovat, huijataanko tai pakotetaanko osallistujat tilanteisiin, ja onko oikein käsitellä moraalista dilemmaa aiheuttavia teemoja viihteen kautta. Haastattelukysymykset kokonaisuudessaan löytyvät opinnäytetyöni liiteosiosta.

Haastatteluissa esille nousi eri teemoja, mutta monet eri ihmisten vastaukset käsitelivät keskenään samoja aiheita. Jaottelin vastaukset seitsemään havaitsemaani aihepiiriin: rehellisyys, julkisuus, ohjelmien hyvät vaikutukset, osallistujien käyttäytymisen rajoittaminen, lopullinen vastuu, katsojat ja psykologien hyödyntäminen. Näitten aihepiirien mukaisia vastauksia avaan seuraavissa alaluvuissa.

4.2.1 Rehellisyys

Useat haastateltavat olivat samaa mieltä siitä, että jos tosi-tv:n tekemiseen olisi eettiset ohjeet, pitäisi rehellisyys mainita niissä yhtenä tärkeimmistä.

Ohjelmaan voi olla vaikea saada osallistujia mukaan, kun heille kerrotaan täysin avoimesti mistä ohjelmassa on kyse ja miten siinä asioita käsitellään, mutta asioiden salailu osallistujilta ei ole oikea keino tehdä ammattimaista televisiota (Ahola 2018). Käsikirjoittaja-ohjaaja Kaisa Pylkkänen kertoo, kuinka Suomen *Diilissä* oli yhdellä tuotantokaudella värvätty eräs standup-koomikko avustamaan osallistujia tehtävässä. Toisen joukkueen

piti draamallisesti näyttää epäonnistuvan enemmän kuin toisen, ja näin leikkausvaiheessa koomikko saatiin näyttämään huonolta ammatissaan. *Diilin* katsojakunnan koostuessa paljolti yritysten toimihenkilöistä, moni yritys perui kyseisen koomikon jo varatut esitykset, ja koomikko putosi urallaan lähtörutuun. Ohjelmat voivat siis vaikuttaa ihmisten oikeisiin elämiin, ja siksi on tärkeää pysyä totuudellisuudessa, ja varmistaa, että ohjelmaan osallistumisesta jää kaikille kuvattaville positiivinen kokemus. (Pylkkänen 2018.)

Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että osallistujien valintavaiheella, eli castingilla, on iso merkitys siihen, tehdäänkö ohjelmaa rehellisesti ja osallistujia kunnioittaen. Suomessa ei ole tapana esimerkiksi jättää kertomatta minkälaista ohjelmaa ollaan oikeasti tekemässä, tai muutenkaan valehdella ohjelman luonteesta, ainakaan nykyään. Realityn alkuaikoina televisiossa näkyi enemmän osallistujien nöyryyttämistä ja ohjelman todellisen luonteen salailua, mutta nopeasti huomattiin, että sellaisella tekemisellä oli lyhyt tie. Mitä parempi luottamus osallistujien ja tekijöitten välillä on, sen parempi ohjelma saadaan aikaiseksi. (Elf 2018; Pylkkänen 2018.) Castingissa on erittäin tärkeitä selittää hakijoille kaikki mahdollinen ohjelmasta ja sen tekemistavoista, ja varmistaa, että ohjelmaan osallistujilla ei ole mielenterveysongelmia. Reality-ohjelman kuvaukset lajityypistä riippuen saattavat olla henkisesti raskaita osallistujille, ja sen vuoksi esimerkiksi taipumus masennukseen voi olla riskitekijä osallistujan henkiselle hyvinvoinnille. (Kontturi 2018.) Näin ollen rehellisyys on tärkeä ominaisuus paitsi tekijöillä suhteessa osallistujiin, myös osallistujilla suhteessa tekijöihin.

Osallistujat saattavat joskus kokea, että heidän sanomisiaan tai tekemisiään on vääristelty. Tekijöitten on kuitenkin vaikea kuvata kenenkään tekemisiä tai sanomisia väärin, vaan osallistujan reaktio saattaa johtua siitä, kun hän näkee oman käytöksensä ulkopuolelta ensimmäistä kertaa. (Räisänen 2018.) Joskus taas ihmisten piirteet näytetään kärjistettyinä tai yksiulotteisina, kun kaikkea kuvamateriaalia ei vain pystytä esittämään valmiissa ohjelmassa (Pylkkänen 2018; Aaltonen 2018). Tosi-tv-ohjelmiin on aina liittynyt oleellisesti leikkaaminen, karsiminen ja tilanteiden dramatisointi. Alalla on olemassa kahta eri koulukuntaa, joista yhden mielestä osallistujien sanomisia ei saa vääristellä ollenkaan, ja toisen mielestä se on sallittua ja merkityksellinen osa realitysarjoja. (Castro 2018.) Kun tosi-tv-ohjelmassa tapahtuu jokin tilanne, mitä osallistuja myöhemmin katuu eikä halua näytettävän, on tilanne jo vaikuttanut sen jälkeisiin tapahtumiin ja ihmisten sanomisiin ja käyttäytymiseen. Tämä voi olla haasteellista erityisesti eettisestä näkökulmasta, sillä tällöin kohtausta ei välttämättä voida jättää kokonaan pois, vaikka olisikin sellainen, missä

ihminen käyttäytyy todella huonosti, koska tapahtuma vaikuttaa kaikkiin tilanteessa mukana olleisiin ja todennäköisesti koko kauden jatkumoon. Jos siis vääristeltäisiin tapahtumia jonkun henkilön hyväksikin, niin sitä seuraavat tapahtumat saattaisivat vaikuttaa epäloogisilta, tai sekavilta ”dominoketjun” katketessa. (Räisänen 2018.)

Samankaltaista haastavuutta voi tuottaa tilanne, jossa osallistuja kertoo haastatteluosuuksissa asioita, joita ei myöhemmin haluaakaan käytettävän ohjelmassa. Tällöin, ja myös edellisessä esimerkissä, osuus voidaan poistaa ohjelmasta, erityisesti jos se ei ole oleellinen ohjelmaan muodostuneen tarinan kannalta. Jos haastattelussa sanottu asia taas liittyy tarinaan, tai selittää jonkun osallistujan käytöstä jossain tilanteessa, voi käsikirjoittaja keskustella tästä osallistujan kanssa ja perustella, miksi kyseistä haastattelua olisi hyvä käyttää. Suurin osa reality-ohjelmiin osallistuvista ymmärtävät ohjelman viihdeluonteen, ja näin he myös tietävät, miten haastatteluosuudet ja kaikki heidän käyttäytymisensä vaikuttavat ohjelman kokonaisuuden ymmärrettävyyteen. (Räisänen 2018.)

Huijaamisesta ja luottamuksen pettämisestä ei seuraa alalla hyvää. Sääntöjä kunnioittamatta jättävät tekijät eivät reality-television kentällä pärjää, tästä on kokemusta ohjaajakäsikirjoittaja Hannu Kontturilla, joka palkattiin erääseen tuotantoon osallistujaa huijanneen toimittajan tilalle. Myöhemmin hänen kohdalleen osui tilanne, jossa piti puntaroida ylemmältä taholta tulleitten ohjeiden noudattamista. Kenttätoimittajana silloinkin työskennellyttä Kontturiä pyydettiin menemään kuvaamaan osallistujia saunaan, osallistujille siitä ilmoittamatta. Kontturi kieltäytyi, koska tiesi, että olisi tällä tavalla pettänyt osallistujien luottamuksen. (Kontturi 2018.)

Haastateltaville on tärkeätä tehdä ohjelmaa, jossa ei naureta kuvattaville, vaan nauretaan yhdessä heidän kanssaan (Elf 2018; Kontturi 2018). Käsikirjoittaja Elise Castron mielestä on itsestäänselvyys, että osallistujat ovat ihmisiä ja että tuotannon työntekijöiden tulisi kohdella heitä normaalilla kunnioituksella (Castro 2018). Käsikirjoittaja Minna-Ella Aaltonen on samoilla linjoilla. Hän toteaa harvan ymmärtävän, miten ohjelma vaikuttaa osallistujiin, joten heihin tulisi suhtautua kunnioituksella ja arvostuksella. Hänen mukaansa myös osallistujien tunteita tulisi kunnioittaa. Osallistujia ei yritetä tahallaan esimerkiksi itkettää, vaan osallistujan tunteitten näyttäminen on tämän oma valinta ja oikeus. Joillekin voi olla vaikeata katsoa ihmisten surua, harmistusta tai suuttumusta, mutta se ei tarkoita, etteikö niitäkin voisi naurun ja ilon lisäksi näyttää. (Aaltonen 2018.)

Tosi-tv:seen sisältyy odotus jostakin todesta ja aidosta, kuten sen nimi viittaakin. Vaikka suurin osa katsojista kertoo ymmärtävänsä reality-ohjelmien olevan jokseenkin käsikirjoitettuja, sisältyy ”tosi-tv” -nimeen erilaista uskottavuutta kuvatun aitoudesta kuin fiktiivisiin draamoihin ja komediasarjoihin. (Bunton & Wyatt 2012, 35.) Haastateltavieni perusteella rehellisyys on otettu vakavasti tosi-tv:n tekemisessä. Nykypäivänä sekä osallistujat että katsojat myös tietävät, mitä reality-ohjelmat ovat ja minkälaista kerrontaa ne edustavat, joten tekijät eivät voi samalla tavalla keksiä huijauskonsepteja ohjelmiin kuin realityn alkuaikoina. Isoin ongelma lienee kuitenkin se, miten toimitaan, kun joku osallistuja käyttäytyy tavalla, jota ei halua ohjelmassa näytettävän. Rehellisyyden nimissä katsojilla olisi oikeus tietää kaikki, mitä kuvauksissa on tapahtunut, ja toisaalta osallistujan toiveita tulisi noudattaa kunnioituksen nimessä. Rehellisyys ei ole aina miellyttävän vaihtoehto, joten tapauskohtaisesti on pohdittava kunnioittamisen ja totuudellisuuden tasapainoa.

4.2.2 Osallistujien käyttäytymisen rajoittaminen

Käsikirjoittaja Noora Räisänen mukaan leikkausvaihe voi olla moraalisesti mietittyävää silloin, kuin osallistujat ovat jo käyttäytyneet yllättävällä tai jossain määrin väärällä tavalla. Miten tilanne ilmennetään ja kerrotaan ohjelmassa totuudenmukaisesti, ja kuinka paljon vapaaehtoisesti ohjelmaan mukaan lähtenyttä aikuista täytyy suojella? (Räisänen 2018.) Osallistujat kuitenkin päättävät itse käyttäytymisestään, ja tekijöitten on se hyväksyttävä (Aaltonen 2018). Jos osallistuja tekee jotain, mitä ohjelman tekijät arvelevat henkilön saattavan myöhemmin katua, mutta hänen kanssa teosta keskustellessa ihminen ei koe tilannetta ongelmaksi, voiko häntä silloin rajoittaa, kysyy ohjaaja-käsikirjoittaja Hannu Kontturi (2018).

Käsikirjoittaja-ohjaaja Kaisa Pylkkänen kertoo, kuinka *Matkaoppaat*-ohjelmassa eräs matkatoimiston asiakas oli kameran edessä muun muassa virtsannut linja-autoon ja yrittänyt lyödä yhtä matkaopasta, ja vasta kuvaamisen yhteydessä selvisi, että mies oli humalassa. Kävi myös ilmi, että miehellä oli jonkinlainen muistisairaus, joten kirkkaampina hetkinä tältä pystyttiin kysymään kuvauslupaa. Siitä huolimatta leikkausvaiheessa miehen kasvot häivyttiin tunnistamattomiksi ja hänestä puhuttiin vain etunimellä. Pylkkänen pohtii, miten tällaista kuvamateriaalia ehkä katsottiin paheksuvasti, vaikka kyseessä oli myös todellista tärkeää sisältöä vakavasta aiheesta, mitä voi viihteessäkin käsitellä. Voiko esimerkiksi *Idolsissa* näyttää koelaulua ihmisestä, joka on mielenterveyspotilas,

mutta jonka katsominen voi olla viihdyttävää? Vai onko henkilö kenties osallistunut tietoisesti ohjelmaan saadakseen huomiota ”hahmolleen”? (Pylkkänen 2018.)

Samalla tavalla esimerkiksi *Temptation Island* -ohjelmassa käydään osallistujien kanssa erittäin tarkkaan läpi mitä kuvauksissa tehdään, joten osallistujat tietävät mihin ovat lähdössä mukaan. Näin ollen ei ohjelman tekijöillä ole periaatteessa vastuuta siitä, mitä parisuhteiden suhteille kuvausten aikana tapahtuu. Ohjelman teemana on käsitellä sitä, pysyvätkö parisuhteen osapuolet toisilleen uskollisina vai eivät, ja vaikka seuraus ohjelmaan osallistumisesta voisi olla tuskaa ja surua aiheuttava ero, niin sen pitäisi olla osallistujalla tiedossa, ja hänen pitäisi itse silloin olla siitä vastuussa. (Räisänen 2018.) Osallistujilla on oikeus tietää mitä kuvauksissa tehdään, mutta myös velvollisuus ottaa siitä selvää, ja lähtökohtaisesti televisio-ohjelmaan meneminen on aina vapaaehtoista (Ahola 2018).

Kaikki tosi-tv-ohjelmat kilpailevat katsojista. Ilman katsojia ohjelmalla ei ole mahdollisuuksia menestyä. Tavoitteessaan saada katsojia yksi ohjelma saattaa vaatia osallistujia syömään torakoita, toinen paljastamaan yksityisiä tai noloja hetkiä, ja kolmas kannustamaan valehteluun. Järkyttävyyys, yksityisasioiden esitteleminen ja petosten aiheuttamat konfliktit auttavat ohjelmaa erottumaan joukosta, ja niitten käyttäminen vaikuttaa saavan katsojia. Vaikka ohjelmaan osallistuvia kohdeltaisiinkin kaltoin, onko se eettinen ongelma? Jos osallistujat vapaaehtoisesti suostuvat esittelemään hamstrausongelmansa, yli-painonsa tai teiniraskautensa televisiossa, pitäisikö muiden olla siitä huolissaan? Osallistujat eivät kuitenkaan tee mitään vastoin tahtoaan. (Bunton & Wyatt 2012, 114.)

Immanuel Kantin filosofiaa ja deontologista eli velvollisuuseettistä oppia soveltamalla vastaus ei ole ihan niin yksinkertainen. Ei vain riitä perusteluksi, että kaikki antavat vapaaehtoisen suostumuksensa ja ketään ei satuteta, sillä teot voivat silti olla epäeettisiä. Tämä näkökulma voi vaikuttaa oudolta länsimaisessa liberaalissa yhteiskunnassa, jossa itsemääräämisoikeus koetaan elintärkeäksi arvoksi. Näkökulma on kuitenkin usean länsimaisen toimintaperiaatteen mukainen: munuaisen myyntiä eniten tarjoavalle tai prostituutiota ei hyväksytä, vaikka niissäkin kaikki osapuolet olisivat vapaaehtoisesti suostuvaisia. Tämän näkökulman mukaan jotkut toimintamallit ovat yksinkertaisesti väärin, vaikka kukaan osallinen ei asiaa vastustaisi. Velvollisuuseettisestä näkökulmasta samaa perustelua voi soveltaa tosi-tv-ohjelmiin. Joitakin ohjelmia voidaan pitää epäeettisinä

siitä syystä, että ne loukkaavat perustavanlaatuisia inhimillisiä arvoja, vaikka kaikki osallistujat olisivatkin mukana vapaaehtoisesti ja ketään ei näennäisesti satutettaisi. (Bunton & Wyatt 2012, 114.)

Yksilöä voinee siis yrittää suojella hänelle mahdollista haittaa aiheuttavalta kuvamateriaalilta, mutta on myös hänen oikeutensa esiintyä ohjelmassa haluamallaan tavalla. Kasvojen tunnistamattomaksi häivyttäminen on kenties turvallisin tapa kaikille osapuolille, jos ei haluta menettää henkilön toiminnasta aiheutuvan mahdollisesti tärkeän ja vakavan aiheen käsittelyä. Ohjelmien yksi tavoite on kuitenkin kerätä katsojia ja mainostajien huomion. Sen saa takuuvarmasti shokeeraavalla konseptilla, mutta velvollisuuseettisestä näkökulmasta se ei todennäköisesti ole eettiseksi määriteltävää toimintaa.

4.2.3 Julkisuus

Sosiaalisen median ryöpytykset ja lehtiotsikot ovat usean haastateltavan mielestä eettisesti ongelmallinen sivutuote, jonka tosi-tv-ohjelmaan osallistuminen voi kuvattaville aiheuttaa. Kaikenlaisista ohjelmista voidaan saada aikaiseksi lööppejä, joten osallistujan olisi hyvä varautua siihen, että hän saattaa joutua aivan yllättäen iltapäivälehdessä sivuille riippumatta siitä, kuinka positiivisen kuvan ohjelma hänestä antaisikaan (Castro 2018; Elf 2018). On tuotantoyhtiön vastuu valaista kuvattavia eri julkisuusskenaarioista, mutta myös muistuttaa, että kukaan ei varmasti voi tietää, mistä otsikot hyvässä tai pahassa nousevat esiin, jos nousevat ollenkaan (Ahola 2018). On tärkeää, että osallistujille selvästi kerrotaan julkisuuden huonoista puolista, sillä vähintäänkin sosiaalisen median keskusteluilta ei kukaan osallistuja ole suojassa. Pahaksi ja vihamieliseksi yltyvä ”somekohu” voi seurata ihmistä vuosia ja se voi rasittaa henkilön mielenterveyttä ja ihmissuhteita. Pitkäkestoisena ilmiönä tällainen sosiaalisessa mediassa myrskyävä vihapuhe reality-ohjelman osallistujista lienee nykypäivänä melko harvinaista, ja siihen voidaan myös jossain määrin vaikuttaa tuotannon sisäisillä eettisillä ratkaisuilla. (Castro 2018.)

Harvassa on nykyään myös osallistujat, jotka tarkoituksella käyttäytyvät kohua synnyttävällä tavalla. Osa realityohjelmien formaateista on tosin nopeita kanavia saada julkisuutta, jos sellaista toivoo. (Castro 2018.) Kaikenlaisista ohjelmista syntyy nykyään jonkin asteisia ”somemyrskyjä”, eivätkä tekijät voi aina miettiä, mikä pahoittaa kenenkin katsojan mielen (Ahola 2018).

Julkisuuden vaikutukset saattavat olla osallistujalle lieviä ja helposti käsiteltäviä, kuten jonkin sisustusohjelman myötä kotikylällä tunnistetuksi tuleminen, tai ne voivat aiheuttaa ikäviä lehtilööppejä esimerkiksi osallistujan rikosrekisteritaustan takia. Jos osallistujalla on rikosrekisteri, täytyy tuotantoyhtiön kertoa tälle, että iltapäivälehdet mahdollisesti kaivavat tiedon esiin, ja mitä siitä voi seurata. Tuotantoyhtiö käy todennäköisesti myös kanavan kanssa keskustelun siitä, voiko rikosrekisteritaustaista ihmistä ottaa mukaan ohjelmaan. Joskus ihmiset eivät usko, että lehdistö voi kaivaa tiedon esiin, eivätkä välttämättä jaa tietoa myöskään tuotantoyhtiölle. Tuotantoyhtiö ei pääse käsiksi rikosrekisteritietoihin, jolloin he eivät pysty varoittamaan osallistujaa mahdollisista haitoista, joita tiedon päätymisestä lehdistön käsiin voi seurata, eivätkä keksiä jonkinlaista toimintasuunnitelmaa asian varalle. (Ahola 2018.)

Erikoisuuden- ja uutuudentavoittelu ovat vahvasti nousussa tosi-tv-kentällä, pääosin siksi, että katsojaluvut yksinään eivät enää riitä kanaville, vaan ne haluavat paljon lehtiotsikkojen ja nettijuttujen myötä saatavia ilmiöitä ja ”klikkejä” (Ahola 2018). Tässä on kyse siitä, kun netin maailmassa eri sivuja selailevat ihmiset päätyvät klikkaamaan houkuttelevinta, kiinnostavinta, oudointa tai järkyttävintä otsikkoa. Otsikon klikkauksia seurataan, ja sen perusteella nettisivujen ylläpitäjät saavat mainostajilta rahaa. (Yle.fi 2016.)

Reality-ohjelmien tuomasta julkisuudesta voi seurata osallistujille sekä hyvää että pahaa. Esimerkiksi *Suomen huutokauppakeisari* -ohjelma nosti huutokauppias Aki Palsanmäen liiketoiminnan konkurssin partaalta menestykseen (Kontturi 2018). Huono puoli monelle voi olla se, että julkisuus on lyhyttä ja pientä, mutta osallistujat kokevat sen suurempana ilmiönä, mikä saattaa sekoittaa henkilöiden todellisuudentajua. Tähän voi tuoda apua joissakin ohjelmissa toimivat psykologit, jotka voivat keskustella osallistujien kanssa julkisuuden monista vaikutuksista. (Kontturi 2018.)

Reality-ohjelmissa suojellaan usein ihmisten sukunimiä tai muita henkilötietoja, mutta ohjelmiin osallistuminen voi aiheuttaa myös muunlaista yksityisyyden menettämistä. Yhdessäkin jaksossa esiintyminen voi pahimmillaan altistaa maineen menetykselle, ongelmille työpaikalla tai yleisesti häpeälle. Näitä vaikutuksia on miltei mahdotonta ennustaa etukäteen. (Bunton & Wyatt 2012, 48.) Tämä onkin julkisuudessa vaikein asia. Realitytekijöitten vastuulla osallistujia kohtaan on vain tarjota heille arvioita siitä, minkälaista julkisuutta he saattavat saada osakseen, mutta varmaa tietoa on mahdotonta tarjota etukäteen.

4.2.4 Psykologien hyödyntäminen

Yksi iso ongelma reality-ohjelmien tekemisessä on rahan ja ajan puute. Jos ei ole aikaa paneutua ohjelmaan tarpeeksi syvällisesti, tai rahaa esimerkiksi palkata toista psykologia, voi lopputulos ja osallistujat kärsiä. (Ahola 2018.) Monessa ohjelmassa halutaan käyttää psykologia, koska ohjelmien tarkoituksena ei ole tahallaan riepotella ihmisiä, jotka eivät sellaista kestäisi (Elf 2018). Psykologi olisi haastateltavien mukaan hyvä olla mukana melkein kaikissa tosi-tv-ohjelmissa (Aaltonen 2018; Castro 2018; Elf 2018). Psykologia olisi hyvä käyttää koko tuotannon ajan, myös jälkiseurantana tuotannon jälkeen, jos osallistuja kohtaavat esimerkiksi julkisuuden varjopuolia (Kontturi 2018).

Käsikirjoittaja Elise Castro kertoo, että tyypillisesti ihmissuhde-realityissä, joissa tarkoituksella haetaan konflikteja ja draamaa, on usein mukana psykologi, joskaan ei aina. Tällöin tekijä voi luottaa vain omaan ihmistuntemukseensa ja jakaa näkemyksensä osallistujien mielenterveydestä muille kollegoilleen. (Castro 2018.) Eri alan ammattilaisia pitäisi pystyä palkkaamaan tuotantoihin hoitamaan niitä osuuksia, mitä television tekijät eivät osaa hoitaa, kuten psykologiaa ja esimerkiksi paloturvallisuutta. Erityisesti ohjelmiin, joissa esiintyy lapsia tai nuoria alle 25-vuotiaita, tulisi tuotannon huolehtia ammattimainen psykologi paikalle, vaikkakin se olisi toivottavaa ohjelmassa kuin ohjelmassa (Castro 2018). On tuottajan ja vastaavan tuottajan vastuulla ajatella näitä asioita ja palkata sopivat tekijät. (Aaltonen 2018.)

Unelmien poikamies -ohjelmakokonaisuutta tutkinut Rachel Dubrofsky toteaa, että hyvinä reality-ohjelmien osallistujina pidetään usein niitä henkilöitä, jotka ovat avautuneet haastatteluosuuksissa tarpeeksi, ovat näyttäneet tunteitaan, ovat paljastaneet syvimät tuntemuksensa, ja ovat olleet ”omia itsejään” kameran edessä johdonmukaisesti ja muuttumattomina. Terapeuttisesta näkökulmasta tämä suhtautuminen on ongelmallista siksi, että se mitätöi ajatuksen henkilökohtaisesta ja sosiaalisesta kasvusta, ja osoittaa kritiikitömyyttä olemassa olevia sosiaalisia rakenteita tai omaa käytöstä kohtaan. Yksityisyyden näkökulmasta tämä suhtautuminen on ongelmallista myös siksi, että se vaikuttaa väittävän, ettei hyvään elämään tarvita yksityisyyttä, koska kellään ei pitäisi olla mitään salatavaa. (Bunton & Wyatt 2012, 52.)

Kokenut psykologian ammattilainen osaa käsitellä monenlaisista taustoista tulevia ja monenlaisiin tilanteisiin joutuneita ihmisiä, ja voi näin olla avuksi tosi-tv-ohjelmien osallistujille tuotannon eri vaiheissa. *Ensitreffit alttarilla* -ohjelma on tuonut psykologit jopa itse ohjelmaan näkyviksi osallisiksi, vaikka useat psykologeja hyödyntävät ohjelmat pitävät heidät kameroitten takana. Eheämpää tosi-tv:tä voisi kenties olla enemmänkin, jos useampi tv-ohjelma seuraisi *Ensitreffit alttarilla* -ohjelman esimerkkiä.

4.2.5 Ohjelmien hyvät vaikutukset

Tosi-tv-ohjelmat tuskin saisivat osallistujia, ellei osallistumisesta seuraisi jotain tavoittelemisen arvoista. Parhaimmillaan voi ohjelmasta kokea saaneensa itselleen jotakin hyödyllistä, kuten avun saamista johonkin ongelmaan, hienon ”once in a life time” -elämyksen, työpaikan tai alun uudelle uralle, rahapalkinnon tai jopa elämäkumppanin (Aaltonen 2018; Ahola 2018; Castro 2018; Räisänen 2018). Käsikirjoittaja-ohjaaja Kaisa Pylkkänen toteaa, että osallistujat osaavat hyödyntää televisiosarjasta saamaansa näkyvyyttä eri tavalla, kuin esimerkiksi kymmenen vuotta sitten, jolloin saatettiin katsoa kieroon niitä, jotka kehtasivat näyttäytyä televisiossa. Hänen tekemässään ohjelmassa *Matkaoppaat* saatiin ensimmäisen kauden jälkeen samat matkaoppaat jatkamaan sarjassa muun muassa juuri ohjelmasta saatujen hyvien kokemusten vuoksi. (Pylkkänen 2018.) Ohjelmiin osallistuvat ihmiset saattavat olla elämässään jonkinlaisessa käännekohdassa tai haluavat avata jonkin sisäisen lukon, mikä voi ilmetä siinä, että haluaa tulla hakemaan uusia kokemuksia tai oppimaan itsestään jotain. Parhaimmillaan reality-television tekijä voi auttaa osallistujaa tässä ja saada aikaan kokemuksen, jota osallistuja muistelee vielä vanhana. (Elf 2018; Ahola 2018.)

Myös katsojille ja ohjelman tekijöille voi syntyä reality-ohjelmista hyviä seurauksia. Katsojille tärkein syy seurata ohjelmia lienee sarjojen viihdyttävä vaikutus, ja joistain voi myös oppia uusia asioita, joskin usein leikkisällä tavalla. Tällaisia ovat muun muassa luontoon liittyvät ohjelmat, kokkauskilpailut ja remontti- sekä sisustusohjelmat. Amerikkalaisessa *Myytinmurtajat*-ohjelmassa voi oppia esimerkiksi, että elefantit todella pelkäävät hiiriä ja että jodlaaminen lumivyöryalueella on turvallista. Näin ollen reality-ohjelmat voivat edesauttaa oppimista, mitä voidaan pitää eettisesti arvostettavana asiana. (Bunton & Wyatt 2012, 17.)

Tekijät taas saavat luonnollisesti palkkaa ja hyvin tehdystä työstä voi seurata uusia työmahdollisuuksia. (Kontturi 2018.) Käsikirjoittaja Minna-Ella Aaltonen kertoo *Elossa 24* -seurantareality-sarjan pääkäsikirjoittajana tunteneensa ylpeyttä siitä, että on saanut ohjelman avulla suunnattua huomiota julkiseen terveydenhuoltoon (Aaltonen 2018).

Oli kyseessä sitten vanhempien kamppailut lastenkasvatuksessa tai ujut laulajalupaukset, reality-ohjelmissa esitellään usein ihmisiä, joita valtavirtaviihde ei huomioi. Reality-ohjelmat ovat joskus monipuolisempia, ja käyttävät enemmän oikeita elämiä ja oikeaa kieltä kuin fiktio-ohjelmat. Tosi-tv on löytänyt ja tehnyt tiettäväksi uusia kasvoja ja uusia tapoja elää. Tosi-tv-ohjelmat voivat myös auttaa katsojia ymmärtämään, mitä he ajattelevat, mihin he uskovat ja mitä arvostavat. Katsojat voivat kuvitella itsensä tosi-tv:ssä näkemiinsä tilanteisiin ja kokeilla mielikuvituksessaan, miten itse suhtautuisivat vastaavassa tilanteessa. (Bunton & Wyatt 2012, 29, 145.) Tosi-tv-ohjelmilla voi siis olla voima tuoda yhteen niin osallistujat, katsojat kuin tekijätkin.

4.2.6 Katsojat

Ohjelmien haitallisuutta katsojia kohtaan on hankala todistaa. Aiheesta puhutaan kyllä paljon, mutta kunnollista tieteellistä tutkimusta, joka osoittaisi syy-seuraussuhteen reality-television katsomisen ja henkilökohtaisen tai sosiaalisen haitan välillä ei oikein ole. Jos tällainen yhteys olisi mahdollista löytää, tulisi moraalisen pohdinnan kautta päättää, ovatko haitat niin merkityksellisiä, että nykyisiä ohjelmarajoituksia (kuten väkivaltaisten ohjelmien näyttämistä tietyn kellonajan jälkeen) pitäisi tiukentaa. (Bunton & Wyatt 2012, 19.)

Kanavan ja tuotantoyhtiön vastuun rajoituessa pääosin ohjelman sisältöön ja osallistujiin, monet haastateltavat kokevat, että katsojien reaktioista ohjelmiin eivät tekijät voi ottaa vastuuta. Tuottaja Laura Ahola pohtii, että hänen työnsä on vastata ohjelmasta, mutta että ohjelman vaikutuksista katsojiin vastaavat itse katsojat, ja lasten tapauksissa vanhemmat (Ahola 2018). On mahdotonta ajatella kaikkia katsojia, ja sitä, miten kukin katsoja ohjelman tilanteet kokee, sillä tekijät eivät voi tietää missä elämäntilanteessa, hetkessä ja mielentilassa katsoja on (Räisänen 2018). Tekijä ei kuitenkaan ole missään kommunikaatiossa katsojien kanssa (Castro 2018). Tekijän tulisi pyrkiä tekemään ohjelmaa, joita katsojille kertoo tekevänsä, ja jonka takana voi seisoa. On eduksi, jos kykenee eläytymään sekä katsojan, tekijän että osallistujan rooleihin. (Aaltonen 2018.)

Nykypäivänä medianlukutaito on niin kehittynyttä, että voidaan luottaa suurimman osan katsojista ymmärtävän, ettei kaikki tosi-tv:ssä näkyvä ole aina ihan totta (Kontturi 2018). On viisasta olla rehellinen katsojia kohtaan, koska he ovat fiksuja ja huomaavat nopeasti, jos ohjelmassa yritetään huijata tai valehdella. Katsojalla on oma vastuunsa ohjelman vaikutuksista itseensä, paitsi siinä mielessä, missä valossa ohjelma näyttää jonkun ihmisen. Jos tekijä tekee osallistujasta naurunalaisen tai vaikuttaa siihen, millaista ihmiskuvaa näytetään esimerkiksi sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyen, on se myös tekijän vastuu, että katsojat näkevät henkilön sellaisena. (Castro 2018; Elf 2018.)

Jotkut reality-ohjelmat voidaan kokea narsismin, itsekeskeisyyden, julkisuuden ja materialismin kannattajina, mutta usein juuri tällaisina koetut ohjelmat tarjoavat myös mahdollisuuden kyseenalaistaa nämä arvot. Jotkut ovat huolissaan siitä, että haitallisen käyttäytymisen palkitseminen ja ihannoiti voivat madaltaa tavallisten katsojien kynnystä toimia samankaltaisella tuomittavalla ja vahingollisella tavalla. Siitä huolimatta, että monessa ohjelmassa ihannoidaan rahaa ja vahvistetaan mielikuvaa siitä, että ihmiset tekevät mitä vain rahan takia, katsojat osaavat tulkita tällaiset viestit kriittisesti. Reality-ohjelmat voivat toimia moraalisisina laboratorioina, joiden kokeilut kannustavat katsojia ennemmin pohdintaan kuin matkimiseen. (Bunton & Wyatt 2012, 122.)

On oletettavaa, että suuri osa tosi-tv:n katsojista seuraa ohjelmia niiden viihdearvon vuoksi ennemmin kuin niiden totuudellisuuden vuoksi. Näin ollen voidaan ajatella, että suurinta osaa katsojista ei voi huijata luulemaan, että se mitä he katsovat on täysin totuudenmukaista. Voidaan myös olettaa, että katsojat tietoisesti heittäytyvät tosi-tv:n maailmaan ja tarinaan mukaan, ilman jatkuvaa epäilyä sen aitoudesta, voidakseen nauttia ohjelman sisällöstä. Joten vaikka tosi-tv-ohjelmien tekijät tahallisesti sisällyttäisivät ohjelmiin täysin keksittyjä osia, ei se olisi ensisijaisen oleellinen eettisen kritiikin kohde. (Bunton & Wyatt 2012, 135.)

Reality-tv:n tekijöitten pääfokus ei ole katsojien reaktioista huolehtiminen, vaan he keskittyvät enemmän osallistujiin ja ohjelman sisältöön yleisesti.

4.2.7 Lopullinen vastuu

Melko yksipuolisesti haastateltavat olivat sitä mieltä, että ohjelman tilaaja, eli kanava on eniten vastuussa ohjelman sisällöstä ja sen vaikutuksista. Kanava on se taho, joka haluaa tietyn tyyppisen ohjelman tilata ja joka siitä maksaa, sekä seuraa kaikkea, mitä ohjelmassa tapahtuu (Elf 2018; Räisänen 2018). Kanavan edustajat päättävät, mitä näyttävät katsojilleen, he näkevät raakaversiot leikkausvaiheista ja heillä on myös laillinen vastuu ohjelmasta. (Kontturi 2018; Räisänen 2018). Kanavan vastaava tuottaja hyväksyy tai pyytää korjauksia, minkä jälkeen tekijät toimivat niitten mukaan. Näin ollen kaikilla tekijöillä on toki oma vastuunsa. (Räisänen 2018.) Ohjelman tekijöistä vastaa tuotantoyhtiö, joten voidaan katsoa, että kanavan lisäksi tuotantoyhtiön toimitusjohtajalla ja vastaavalla tuottajalla on suurin vastuu ohjelmasta. Sisällöstä vastaavien tuottajan, ohjaajan ja käsikirjoittajan sekä muiden tekijöitten päätösvalta ohjelmasta ei mene kanavan ja tuotantoyhtiön ylimpien vastuuhenkilöitten ohi. (Castro 2018.)

Tuotantoyhtiön ja siellä toimivan tuottajan ensimmäinen päätös on, tehdäänkö ohjelma, myydäänkö ohjelma, ja miten se tehdään. Ohjelmia voidaan tehdä monella tavalla ja se riippuu siitä, mitä kanava tahtoo. Kanava ei välttämättä pureudu niin syvällisesti ohjelmaan kuin tuotantoyhtiö, jolloin hyvä vuorovaikutus kanavan kanssa on tärkeää, että kaikki tietävät mihin ollaan lähtemässä mukaan, mitä se voi aiheuttaa, ja miten asiat käsitellään. Tuotantoyhtiöllä on vastuu siitä, että ohjelma on tehty lain ja kanavan tilauksen mukaan. (Ahola 2018.) Kaikkien tekijöitten pitää kuitenkin kantaa vastuu siitä, että toimii oman moraalisen kompassinsa mukaan (Elf 2018).

Lienee hyväksi kehottaa kaikkia tosi-tv:n ja yleisesti televisioviihteen parissa työskenteleviä pohtimaan syvällisesti omaa vastuutaan ohjelman tekemisessä. Kaikki tilaajista, ideoidijista, formaatinkehittäjistä sekä muista tekijöistä osallistujiin ja katsojiin kantavat oman kortensa kekoon ohjelmien vastuusta, vaikka lopullinen vastuu on mitä ilmeisimmin tuotantoyhtiöllä ja kanavalla.

4.3 Käsikirjoittajan rooli

Ohjelmien eettisyyden arvioimiselle tietämys käsikirjoittajien työnkuvasta on valaisevaa. Käsikirjoittajan toimenkuva tosi-tv-tuotannoissa ei ole yksioikoisesti aina samanlainen, vaan käsikirjoittajanimikkeellä voi päästä tekemään hyvin erilaisia asioita. Myös vastuu ja päätösvalta vaihtelevat käsikirjoittajan tehtävän mukaan. Toisinaan käsikirjoittajalla on

paljon vastuuta ja vaikutusvaltaa, toisinaan ei kovinkaan paljoa. Useissa tuotannoissa käsikirjoittajia ei käytetä lainkaan. (Castro 2018.)

Käsikirjoittajaa voidaan käyttää tuotannon eri vaiheissa aina esituotannossa, kuvausten aikana ja jälkituotannossa. Esituotannossa käsikirjoittajan tehtäviin voivat kuulua kuvauskäsikirjoitusten teko, osallistujien taustahaastattelu ja castingiin osallistuminen. (Castro 2018.) Käsikirjoittaja luo puitteet kiinnostaville tapahtumille, esimerkiksi kirjoittamalla ihmisiä tilanteisiin, joissa voi tulla esiin jonkinlaisia konflikteja. Lopulta kuvatavat ihmiset päättävät kuitenkin itse, miten käyttäytyvät, ja se mitä he tekevät määrittää jakson juonen. (Räisänen 2018.) Suomessa tosi-tv todella tarkoittaa tosi-tv:tä eli kenellekään ei kirjoiteta repliikkejä suuhun. Joihinkin amerikkalaisiin sarjoihin saatetaan palkata näyttelijöitä, jotka tahallaan aiheuttavat kuvauksissa hämmennystä. Sen vuoksi amerikkalaiset realityt ovat verrattain dramaattisempia kuin suomalaiset, mutta aitoutta on suomalaisissa sarjoissa kenties enemmän. (Elf 2018.)

Kuvauksissa tosi-tv-käsikirjoittaja voi toimia toimittajana haastatellen osallistujia, ja muutenkin käydä keskustelua heidän kanssaan ohjelman tekemisestä ja kuvausten aikana sattuneista tapahtumista (Aaltonen 2018; Castro 2018; Räisänen 2018). Sekä toimittaja että käsikirjoittaja päättävät, mitä kysyvät ja mihin suuntaan osallistujan haastattelua vievät. He voivat halutessaan kysyä hyvin yksityisiä asioita haastateltavalta, mutta silloin on tärkeää muistaa osallistujan luottamuksen merkitys. Joskus voi käydä niin, että käsikirjoittaja tai toimittaja lupaa, ettei jotain haastatteluosuutta käytetä, mutta esimerkiksi tuottaja tai leikkaaja päättää käyttää osuutta lupauksesta huolimatta. Tällöin käsikirjoittaja ei voi tehdä asialle enää mitään. (Aaltonen 2018.) Kaisa Pylkkänen kertoo, että on olemassa paljon tv-sarjoja, joissa kirjoittajat eivät halua olla osallistujien kanssa tekemisissä, koska se olisi kiusallista heidän tehdessä valintoja siitä, mitä osallistujista kerrotaan (Pylkkänen 2018).

Jälkituotantovaiheessa voi toimia niin sanottu leikkauskäsikirjoittaja. Käsikirjoittaja Elise Castron mielestä leikkauskäsikirjoittajia tarvittaisiin alalla enemmän, kuin mitä heitä tällä hetkellä käytetään. Leikkauskäsikirjoittajan toimenkuvaan kuuluu parhaimmillaan kuvattujen materiaalien läpikäyminen ja niiden pohjalta Leikkauskäsikirjoituksen tai raakaleikkauksen tekeminen. (Castro 2018.) Leikkauskäsikirjoitusta ei tee yksinoikeudella käsikirjoittaja, vaan usein myös leikkaaja voi sen tehdä (Aaltonen 2018). Leikkauskäsikirjoittajalla on vähemmän vaikutusvaltaa ohjelman ennakkosuunnitteluun, mutta hänellä on

usein valtaa karsia ohjelmaan sopimatonta tai epäeettiseksi katsomaansa materiaalia. (Castro 2018.) Käsikirjoittaja Noora Räisänen on ollut useasti leikkausohjaajana, ja hänen mukaansa on yleistä, että käsikirjoittajat ovat jälkitöissä mukana ja tekevät niin kutsutun leikkauksikäsitelmän, kun kuvatut tilanteet ollaan katsottu läpi. Tässä vaiheessa hänen mielestään käsikirjoittajalla onkin suurempi moraalinen vastuu kuin muissa vaiheissa tuotantoa. (Räisänen 2018.) Miten ja miten paljon näytetään, riippuu ohjelmasta. Formaatti vaikuttaa paljon siihen, millaista materiaalia halutaan päästää läpi tai karsia. Tämän takia käsikirjoittajan kannattaa pyrkiä välttämään kokonaan sellaisiin formaatteihin osallistumista, joissa pyritään omasta mielestään epäeettisen materiaalin julkaisuun. (Castro 2018.) Ammatilaisen ottaessa vastaan työn, pitäisi hänelle olla selvää minkälainen ohjelma on kyseessä, ja ohjelmasta tulisi tehdä oman genrensä edustajana oikeanlainen (Räisänen 2018).

Käsikirjoittaja voi omalla tekemisellään pyrkiä vaikuttamaan ohjelman eettisyyteen. Käsikirjoittaja Elise Castro kertoo itse olleensa kerran tilanteessa, jossa suunniteltiin harjoitettavan eläinräikkäykseksi luokiteltavaa toimintaa. Castro vei asian eteenpäin tuotantoyhtiössä, kunnes hänen näkökulmansa otettiin huomioon ja ideasta luovuttiin. Castro huomauttaa, että tämä onnistuu vain silloin, kun käsikirjoittaja on läsnä ohjelman ennakkosuunnittelussa. Jos kuvaukset on kuvattu, on vahinko ehtinyt jo tapahtua. Castro toteaa käsikirjoittajien, kuten muittenkin alalla toimivien ammattiryhmien, tekevän eettisiä päätöksiä enimmäkseen oman henkilökohtaisen maailmankuvansa pohjalta. Tämän vuoksi on hankalaa kertoa yleisluonteisesti, millaisia eettisiä päätöksiä kaikki käsikirjoittajat ohjelmissa tekevät. (Castro 2018.)

Pahimmillaan eettisyydestä tarkkana oleva tekijä voidaan kokea vaikeaksi työntekijäksi, mikä vaikeuttaa tulevaisuuden työllistymistä kyseisessä firmassa. Tämä on kuitenkin harvinaista. (Castro 2018.)

Tosi-tv-käsikirjoittamisen tärkein eettinen päätös on se, lähteekö käsikirjoittaja mukaan tuotantoon vai ei (Aaltonen 2018). Paras, ja kenties vaikein tapa, on kieltäytyä tekemästä sellaisia ohjelmia, jotka tulkitsee epäeettisiksi (Castro 2018; Elf 2018). Tämä voi olla vaikeaa, sillä kieltäytyminen tuotannosta formaatin epäeettisyyden perusteella voi vaikuttaa merkittävästi käsikirjoittajan uraan. Yksi kieltäytyminen voi johtaa siihen, ettei saa enää kyseisestä yrityksestä töitä. Uusille käsikirjoittajille tilanne lienee erityisen vaikea. Alalla vallitsevissa määräaikaisissa työsuhteissa edes irtisanoutuminen ei ole välttämättä

laillinen vaihtoehto. Sisällöllisiä päätöksiä tehdään usein myös sen jälkeen, kun käsikirjoittajan työsuhde on loppunut. Monesti käsikirjoittaja näkee lopullisen valmiin ohjelman vasta samaan aikaan kuin katsojatkin. (Castro 2018.)

Käsikirjoittajat kirjoittavat kilpailumuotoisiin ohjelmiin tehtäviä, joissa verrataan osallistujien kykyjä toisiinsa. Joskus niitä kirjoitetaan tietäen, että joku henkilö ei tehtävässä todennäköisesti pärjää, esimerkiksi kokkausohjelman tehtävään kirjoitetaan kalan käsittelyä tietäen, että osa osallistujista ei sitä osaa tehdä. (Räisänen 2018.)

Käsikirjoittaja Noora Räisäsen mielestä ihmisten ei pitäisi sotkea keskenään tekijöitä ja ohjelmaa, ja olettaa, että ohjelma kuvastaisi jollain tavalla tekijöitään. Hän painottaa, että on ammattitaitoa osata tehdä mahdollisimman erilaisia ohjelmia, eri genreissä, niitten omalla tyyllillä. Harva varmaan katsoisi esimerkiksi *Temptation Islandia*, jos se olisi tehty lifestyle-ohjelman tyyliin tapahtumia silotellen. (Räisänen 2018.) Käsikirjoittaja-ohjaaja Kaisa Pylkkänen taas toteaa, että halusi ammattilainen tai ei, niin hän väittää ohjelmalla aina jotain. Pylkkäsen mielestä on siis olennaista kysyä itseltään mitä ohjelmalla väittää, ja voiko väittämän takana seistä. (Pylkkänen 2018.) Kun ammattilainen tutustuu niin kutsuttuun formaattiraamattuun, eli kattavasti ohjelman formaatista kertovaan ohjeistukseen, hän tietää millaista ohjelmaa ollaan tekemässä. Usein formaatti on jo valmis ja isot eettiset päätökset tehty. Lopullinen ohjelma määrittyy kuitenkin osallistujien mukaan. Joissakin ohjelmissa käsikirjoittaja tekee esimerkiksi jakso- ja kausikohtaisen draaman kaaren, kun osallistujien persoonat alkavat selvitä. Hän kirjoittaa ikään kuin toivelistan siitä, mitä ohjelmassa voisi tapahtua, mutta koska vuorosanoja tai valmiita reaktioita ei kirjoiteta, eivätkä reality-ohjelmien osallistujat ole näyttelijöitä, ei käsikirjoittaja voi varmuudella tietää tapahtumien kulusta etukäteen. Joissakin ohjelmissa ohjaaja, tuottaja ja leikkaaja myös lopulta päättävät käsikirjoittajaa kuuntelematta, mitä ohjelmaan kuvatuista materiaalista otetaan lopulliseen versioon mukaan. (Aaltonen 2018.)

4.4 Tarvitaanko eettisiä ohjeita?

Mitä mieltä haastateltavat sitten ovat siitä, tarvitaanko eettisiä ohjeita tosi-tv:n tekemiseen? Tuottaja Laura Ahola pohtii, minkälaisista ohjeista reality-ohjelmien tapauksessa olisi kyse. Jos ne olisivat vastaavanlaiset kuin journalistin eettiset ohjeet, voisi niistä mahdollisesti olla hyötyä. Kuitenkin ohje rajoittaa aina vähän, ja tällä hetkellä taustalla on laki, jonka mukaan toimitaan, ja joka rajoittaa pahimmat ylilyönnit ohjelmista pois. Ahola

huomauttaa, että jos ei ikinä saisi tehdä asioita, jotka menevät yhteiskunnan normien ulkopuolelle, ei ihmisten ajattelu koskaan laajenisi tai uusia näkökulmia syntyisi. Tämän takia on televisiossa tärkeätä nähdä muitakin kuin esimerkiksi valkoisia heteromiehiä. Tekijän on pitkälti luotettava omaan näkemykseensä hyvästä ja huonosta, oikeasta ja väärästä. (Ahola 2018.) Itselleen totuudenmukaisena oleminen on eettisyyden perusta, ja sitä voidaan pitää korkean moraalin mukaisena suoraselkäisenä toimintana. Jos ei ole varma reality-ohjelmien totuudellisuudesta tai niitten edistämistä arvoista, voi vähintään olla totuudenmukainen itselleen ja sitä kautta totuudenmukainen toisillekin. (Bunton & Wyatt 2012, 141.)

Käsikirjoittaja Tatiana Elfin mielestä reality-ohjelmien eettisistä ohjeistuksista ei olisi haittaa, päinvastoin. Vastikään on seksuaalisesta häirinnästäkin tehty ohjeistus (Teme 2018). Elf kertoo, miten jotkut hänen kollegansa vakuuttavat hänelle ihmisten kestävän enemmän kuin mitä hän luulee, mutta että hän on itse mieluummin varovainen tässä asiassa, kuin tekisi isoa virhettä. (Elf 2018.)

Käsikirjoittaja Noora Räisänen kehottaa aina moraalista pohdintaa aiheuttavan tilanteen ilmetessä juttelemaan asiasta tuottajan kanssa. Hän huomauttaa, että ammattilaisen pitäisi tietää minkälaiseen ohjelmaan on lähdessä mukaan, ja minkälaista työtä hänen odotetaan siellä tekevän. Hän toteaa, että eri ihmisillä on erilaiset käsitykset siitä, mitä pitää moraalisesti hyväksyttynä tekemisenä ja mitä ei. Esimerkkinä tästä hän antaa *Big Brother* -ohjelmassa käytetyt osallistujille tietyissä tilanteissa annetut sähköshokit, joita hän itse ei olisi kirjoittanut. Räisänen toteaa, että toisaalta hänen *Huippumalli haussa* -ohjelmaan kirjoittama tehtävä, jossa kisaajien piti olla pitkään veden alla, saattoi puolestaan vaikuttaa moraalisesti arveluttavalta jonkun toisen kirjoittajan mielestä. Hän muistuttaa, että kyseessä on jokaisen henkilökohtaisen moraalikäsitteen mukainen päätös, jolloin ammattilaisten ohjelmissa tekemät ratkaisut eivät kerro kaikkien alalla toimivien ammatitietikasta, vaan enemmän henkilökohtaisesta etiikasta. Räisänen ei itse näe tarvetta eettisille ohjeille reality-ohjelmien tekemiseen, sillä hän toivoo, että yleishumaanit yhteiskunnalliset ohjeet riittäisivät. Yleisesti ottaen hän kuitenkin ohjeistaisi reality-ohjelmien tekijöitä tiedostamaan mahdollinen vaikutus, joka ohjelmalla on osallistujiin heidän sen nähdessään. Teokset tulevat ison kansan nähtäviksi, joten jonkinlainen vaikutus niillä voi ihmisiin olla. (Räisänen 2018.)

Käsikirjoittaja Minna-Ella Aaltonen toivoo, että tuottajat pystyisivät kokoamaan ohjelman tekijöiksi sellaisen joukon ammattilaisia, joilla on sisäänrakennettu eettinen koodisto, ja jotka pystyvät tekemään eettisesti vastuullisia päätöksiä. Hän pohtii, miten suulliselta ja vaaralliselta ajatukselta tuntuu, että tosi-tv:n kentällä toimivat ammattilaiset olisivat palkattavissa tekemään ohjelmia, joissa lähtökohtaisesti toimitaan heidän henkilökohtaisia eettisiä periaatteitaan vastaan. Täydellisessä maailmassa ei Aaltosen mukaan ohjeita tarvittaisi, mutta olisiko niistä tälläkään hetkellä hyötyä, ja kuka ohjeitten noudattamista valvoisi? (Aaltonen 2018.)

Käsikirjoittaja-ohjaaja Kaisa Pylkkäsen nyrkkisääntö on se, ettei hän lähde ylipäätään tekemään ohjelmaa, joka taistelee omaa moraalialueita vastaan. Hänen uransa yksi isoimmista moraalikysymyksistä tuli vastaan eräässä reality-ohjelmassa, jossa osallistujille järjestetyissä juhlissa yksi miesosallistuja yritti riisua alkoholin vaikutuksesta sammunutta naisosallistujaa. Pari oli aiemmin juhlissa tullut hyvin toimeen, ja heillä vaikutti olevan jonkinlaista romanttista kipinää. Kuvausryhmä kuitenkin puuttui tilanteeseen miehen käytyä riisumaan nukkuvaa naista. Tapauksesta tehtiin poliisitutkimus raiskausyhteyden vuoksi. Kumpaakaan osallistujaa ei poistettu ohjelmasta, mutta jostain syystä nainen sai yleisöltä vihat niskaansa, vaikka mies oli tilanteessa toiminut väärin. Pylkkänen ihmettelee vielä vuosien jälkeen, miksei miestä poistettu ohjelmasta välittömästi, vaikka samassa ohjelmassa oltiin aiemmin samalla kaudella poistettu eräs naisosallistuja, koska hän oli alkanut seurustella pari päivää ennen kuvauksia, jonne hänet oltiin valittu sinkkustatuksensa vuoksi. Pylkkänen pohtii, onko kaikilla reality-tekijöillä tavoitteenakaan eettisyyden varmistaminen, sillä moni pyrkii esimerkiksi ennemmin maksimoimaan katsojamäärät. Hänen mielestään tosi-tv:n tekemiseen voitaisiin laatia eettiset ohjeet saman tyyliä kuin journalistienkin ohjeet, mutta miten ohjeet määriteltäisiin ohjelmien erilaisuudet huomioiden? Hän arvioi, että ohjeista tulisi kuitenkin enemmän valituksen aiheita kuin hyötyä. Reality-ohjelmilla ei kuitenkaan ole journalistisia velvoitteita, vaan kyseessä on viihde-muoto. Tarvitseeko siis jollain tapaa käsikirjoitettu viihde eettisiä ohjeita? (Pylkkänen 2018.)

Ohjaaja-käsikirjoittaja Hannu Kontturi ei koe eettisten ohjeiden olevan tarpeellisia Suomen tosi-tv-kentällä. Hän toteaa, että täälläpäin ei ylilyöntejä tapahdu, toisin kuin joissain muissa maissa, missä jotkut reality-ohjelmiin osallistuneet ovat tehneet itsemurhan. Mielen terveyden tulisi olla suomalaisissakin tosi-tv-ohjelmissa osallistujilla kunnossa. (Kontturi 2018.)

Käsikirjoittaja Elise Castro kertoo, yhteisten eettisten normien puuttuessa tosi-tv-alalta ohjelmia tehdään tekijöiden ja tuottajien oman henkilökohtaisen etiikan näkökulmasta. Tämän vuoksi tuotantojen välillä on työnantajasta, työryhmästä ja kanavan vastaavista tuottajista riippuen suuria eroja siinä, miten tärkeäksi eettinen tekeminen koetaan. Castro kokee yhteisten eettisten sääntöjen puuttumisen ongelmalliseksi, sillä tekijöissä on ihmisiä laidasta laitaan. Monien kanssa ohjelman eettisyys on tärkeä itsestänselvyys, kun taas joissakin harvinaisimmissa tapauksissa saatetaan tarkoituksella pistää osallistujia tilanteisiin, jotka eivät tee heille hyvää. Tämän takia Castro kannattaa yhteisen eettisen säännösten laatimista, sillä siihen olisi yksittäisen työntekijän helppo vedota silloin, kun esimerkiksi käsikirjoittaja huomaa olevansa tilanteessa, jossa oma etiikka tulee esteeksi jonkin suunnitellun asian toteuttamiseksi. Ohjeet tulisi Castron mielestä tehdä erilaiset formaatit huomioiden. (Castro 2018.)

Deontologista oppia eli velvollisuutta tarkastelevaa etiikan tutkimusmuotoa on helppo soveltaa ja ymmärtää puhuttaessa esimerkiksi toimittajan ammatista, jossa on tietty laajalti tiedostettu velvollisuus. Mutta miten velvollisuutta voi soveltaa reality-televisioon? Realityhän on ”pelkkää viihdettä”, ja se putoaa etiikan piirin ulkopuolelle. Vastaus kysymykseen on kaksijakoinen. Ensinnäkin reality-ohjelmat ovat ihmisten tekemiä ja velvollisuuseettisestä näkökulmasta kaikilla ihmisillä on universaaleja velvollisuuksia, joiden mukaan heidän tulisi pystyä toimimaan. Toisekseen reality-ohjelmat eivät ole pelkkää viihdettä. Tosi-tv, kuten kaikki populäärikulttuurin muodot informoi ja opettaa, sosiaalistaa ja tarjoaa yhteiskunnallisia yhteyksiä, sekä auttaa luomaan ihmisten identiteettejä ja näkemyksiä maailmasta. Tällainen valta tuo mukanaan vastuuta. (Bunton & Wyatt 2012, 113.)

5 POHDINTA

Tutkimuskysymys työssäni oli se, tarvitaanko Suomen tosi-tv-kentällä eettisiä ohjeita, ja jos niin minkälaisia. Vastaus kysymykseen oli kaksijakoinen, osa haastateltavista koki ohjeitten voivan olla hyödyllisiä, osa taas ei. Isoin ongelma ohjeissa olisi se, kuka ne laatisi ja miten, ja kuinka ohjeistusten toteutumista vahdittaisiin. Suurin osa haastateltavista koki, että Suomessa toimitaan jo eettisesti muun muassa kunnioittamalla osallistujia ja olemalla rehellinen ohjelman luonteesta osallistujille ja katsojille. Muutama maininta tuli siitä, että psykologeja suotaisiin hyödynnettävän ohjelmien teossa enemmän. Itse oivalsin, että eettisiä ja moraalisia kysymyksiä on tärkeää esittää ammattikentällä, sillä pelkästään aiheesta keskusteleminen lisää tietoisuutta eettisyyden tärkeydestä, ja voi vaikuttaa sen toteutumiseen.

Alussa käsitellyt etiikan teoriat todentuivat haastateltavien kertomien asioiden kautta; monelle itsestäänselvyytenä kokema moraalinen arvomaailma perustuu velvollisuus- ja seurausetiikkaan. Teoriaosuuksia pystyin hyödyntämään peilaamalla niitä haastatteluisia esiin tulleisiin näkemyksiin ja kokemuksiin. Tutkimukseni on siinä määrin luotettava, että se perustuu ajankohtaisiin ammattilaisnäkemysiin Suomesta. On kuitenkin huomioitava, että näkemykset ovat pääasiassa käsikirjoittajien ajatuksia, joten niitä ei voi välttämättä soveltaa koko tosi-tv-alaan. Osa työni tiedoista on vanhemmista ulkomaalaisista kirjalähteistä, joita ei välttämättä voi soveltaa Suomen tosi-tv-kentälle samalla tavalla kuin haastatteluja. Opinnäytetyöni käsitteli yleisesti tosi-tv-ohjelmien eettisyyttä. Aiheesta voisi tehdä lisää tutkimusta ja selvityksiä, esimerkiksi katsojien ja osallistujien ajatuksia reallityn eettisyydestä olisi mielenkiintoista kuulla tarkemmin. Kattavaa tutkimusta ei niistä vielä oikein löydy, joten ne voisivat olla hyviä tutkimusaiheita esimerkiksi opinnäytetyölle.

Työni tarkoitus oli etiikan määrittely, reality-televisio-ohjelmien yleinen tarkastelu ja pohdinta asiantuntijahaastatteluiden kautta siitä, miten eettisyys ohjelmissa ilmenee. Nämä käsiteltiin suunnitelmallani tavalla. Tavoitteeni työlleni oli kannustaa tosi-tv:n nykyisiä ja tulevia tekijöitä kyseenalaistamaan televisiossa pyörivien tosi-tv-ohjelmien sisältöjä, ja pohtimaan niiden eettisyyttä. Tämän toteutumisesta en vielä osaa sanoa muuta kuin, että osa haastattelemistani ammattilaisista piti työni aiheita tärkeänä, ja ilmaisivat kiinnostuksensa lukea se valmiina. Täytyy siis vain odottaa, mitä mieltä lukijat ovat tavoitteeni toteutumisesta.

LÄHTEET

Bunton, K. & Wyatt, W. 2012. The Ethics of Reality TV: A philosophical examination. New York: Continuum International Publishing Group.

Julkisen sanan neuvosto. 2013. Journalistin ohjeet ja liite. Julkaistu 04.11.2013. Luettu 20.03.2018. <https://www.jsn.fi/jsn/jsn/>

Kilpailu- ja kuluttajavirasto. 2013. Mainonnan tunnistettavuus blogeissa. Päivitetty 11.12.2015. Luettu 7.6.2018. <https://www.kkv.fi/ratkaisut-ja-julkaisut/julkaisut/kuluttaja-asiamiehen-linjaukset/aihekohtaiset/mainonnan-tunnistettavuus-blogeissa/>

Korhonen, T. 2013. Hyvän reunalla: dokumenttielokuva ja välittämisen etiikka. Aalto yliopisto. Median laitos. Väitöskirja.

Kääriäinen, S. 2014. Bloggaajan etiikka. Vapaus, vuorovaikutus ja vastuu Suomen luetuimmassa muotiblogeissa. Viestintä. Helsingin yliopisto. Pro gradu -tutkielma.

Mäntylä, J. 2008. Journalistin etiikka. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Opetushallitus. N. d. Etälukio: Ihmisen elämä ja etiikka. Luettu 6.6.2018. http://www02.oph.fi/etalukio/uskonto/kurssi3/sivu_3_2_1.html

Peda.net. N. d. Eettinen pohdinta: onko jokin asia tai väite oikein vai väärin? Luettu 6.6.2018. <https://peda.net/jao/voionmaan-lukio/kurssit/terveystietyv/sanna-suonio/sis%C3%A4lt%C3%B6alueet/epojatvovv>

Rydenfelt, H. 2014. Etiikka.fi: Oikean ja väärän teoriat. Luettu 6.6.2018. <https://etiikka.fi/teoria/oikean-ja-vaaran-teoriat/>

Suomen virallinen tilasto (SVT): Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö. 2017. Liite-
taulukko 22. Internetin käyttö median seuraamiseen, ulkomaisen median seuraamiseen,
blogien lukemiseen ja omaan blogiin kirjoittamiseen 2017, %-osuus väestöstä. Helsinki:
Tilastokeskus. Luettu 7.6.2018. http://www.stat.fi/til/sutivi/2017/13/sutivi_2017_13_2017-11-22_tau_022_fi.html

Tissari, E. 2015. Etiikka.fi: Blogien kirjoittamattomat säännöt. Luettu 7.6.2018. <https://etiikka.fi/some/blogien-kirjoittamattomat-saannot/>

Teme. 2018. Ohjeistus seksuaalisen häirinnän ehkäisyyn teatteri- ja media-alalla. Julkaistu 7.2.2018. Luettu 5.12.2018. <https://www.teme.fi/fi/ohjeistus-seksuaalisen-hairinnan-ehkaisyyn-elokuva-ja-tv-alalla/>

Yle.fi. 2016. Näin tunnistat klikkiotsikon – lue huikea juttu ja katso upea kuva. Julkaistu 19.10.2016. Luettu 5.12.2018. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2016/10/19/nain-tunnistat-klikkiotsikon-lue-huikea-juttu-ja-katso-upea-kuva>

Asiantuntijahaastattelut

Aaltonen, M-E. käsikirjoittaja. 2018. Puhelinhaastattelu. Haastattelija Nivaro, L. Tampere.

Ahola, L. tuottaja. 2018. Haastattelu 11.10.2018. Haastattelija Nivaro, L. Helsinki.

Castro, E. käsikirjoittaja. Haastattelua reality-aiheiseen opinnäyteyöhön. Sähköpostiviesti. castro.elise@outlook.com. Luettu 29.10.2018.

Elf, T. käsikirjoittaja. 2018. Haastattelu 16.10.2018. Haastattelija Nivaro, L. Helsinki.

Kontturi, H. ohjaaja-käsikirjoittaja. 2018. Haastattelu 16.10.2018. Haastattelija Nivaro, L. Helsinki.

Pylkkänen, K. käsikirjoittaja-ohjaaja. 2018. Puhelinhaastattelu 22.10.2018. Haastattelija Nivaro, L. Ylitornio.

Räisänen, N. käsikirjoittaja. 2018. Haastattelu 11.10.2018. Haastattelija Nivaro, L. Helsinki.

Ohjelmat, joihin viitattiin:

American Idol. USA 2002-2016, 2018-, Fremantle Media.

Diili. Suomi 2005-, Fremantle Media Finland.

Elossa 24h. Suomi 2017, ITV Studios Finland.

Ensitreffit alttarilla. Suomi 2015-, Endemol Shine Finland.

Ghost Hunters. USA 2004-2016, Pilgrim studios.

Hauskat kotivideot. Suomi 2005-, Nelonen Media.

Hurja muodonmuutos. USA 2002-2007, ABC.

Hurja remontti. USA 2003-2012, Endemol USA.

Idols. Suomi 2003-, Fremantle Media Finland.

Lain nimessä (COPS). 1989-, 20th Century Fox Television.

Matkaoppaat. Suomi 2010-2014, Susamuru.

MTV's Fear. USA 2000-2002, MTV.

MTV's Made. USA 2002-2014, MTV.

Myytinmurtaajat (Mythbusters). USA 2003-, Discovery Channel.

Piilokamera (Candid Camera). USA 1948-, CBS Enterprises.

Punk'd. USA 2003-2007, Katalyst Media.

Remontilla rahoiksi (The Block). Australia 2003-2004, 2010-, Watercress Productions.

Selviytyjät. Suomi 2013-, Moskito Television.

Sinkkuillallinen (Dinner Date). Iso-Britannia, 2010-, Hat Trick Productions.

Suomen Huippumalli haussa. Suomi 2008-, Fremantle Media.

Suomen huutokauppakeisari. Suomi 2013-, Aito Media.

Temptation Island Suomi. Suomi 2015-, Banijay Finland.

The Real world. USA 1992-, Bunim-Murray Productions.

Unelmien poikamies (The Bachelor). USA 2002-, Warner Bros.

Unelmien poikamiestyttö (The Bachelorette). USA 2003-, Warner Bros.

LIITTEET

Liite 1. Haastattelukysymykset

1. Minkälaisia eettisiä päätöksiä käsikirjoittaja tekee (vai tekeekö)?
2. Mikä on eettisesti ongelmallisinta tosi-tv:n tekemisessä (omia kokemuksia tv-sarjoista)?
3. Millaisia velvollisuuksia käsikirjoittajalla on osallistujia kohtaan? Entä katsojia?
4. Millaisiin hyviin ja huonoihin seurauksiin tekeminen voi johtaa (suhteessa osallistujiin, katsojiin, tekijöihin)?
5. Mikä on paras tapa varmistaa tosi-tv-käsikirjoittamisen eettisyys?
6. Kenellä on lopullinen vastuu ohjelman vaikutuksista osallistujiin ja katsojiin?
7. Tarvitaanko tosi-tv:seen erilliset eettiset ohjeet? Miksi?
8. Jos tosi-tv:n tekemiseen olisi eettiset ohjeet, mitkä olisivat mielestäsi tärkeimmät ohjeet, ja miksi?